

Տոհմ

ՏԻԳՐԵՆ Թ. ԸՐԳԵՐԵՆՑ

ՆՈՐ-ՋՈՒԴԱՅԻ
ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ
(Հանգ. բարձրանի համոտ Կենտրոնական)

ՆՈՐ - ՋՈՒԴԱ.

Տպարան Ս. Ամենափրկչ. Վանքի

1914

ՆՈՐ-ՋՈՒՂԱՅԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

(Հանգ. բարեարտիքի համագոս կենսագործամբ)

Տպարան Ս. Ամենափրկչեան Վանքի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Նոր-Զուլայի առաջին դպրոցը, ծրագիրը և ընթացումաթենքը.— Մովսես առաջնորդի աւելացում դպրոցները.— Աղա-Պետրոս Ոսկանեանի և Զօգէֆ Վօլֆի հիմնելիք դպրոցները.— Գր. Աամեանի և Բօուռ հաստատած դպրոցները. 5—8 էջ:

Բ.

Յարութիւն Աբգարեան, կենսագրութիւնը և հիմնած դպրոցը.— Յովհաննէս Սուրենեան առաջնորդի հաստատած հոգեւոր դպրոցը.— Ս. Մինաս եկեղեցում բացուած առաջին դպրոցը. 9—11 էջ:

Գ.

Աղա - Դեորդ Մանուկեան, Տ. Մարիամ Յարութիւնեան, Եր. Քազուհի Մանուկեան, հետեց կենսագրութիւնը և հիմնած դպրոցը. 12—16 էջ:

Դ.

Մարգար Սուրխատեանի հիմնած դպրոցը.— Աղա - Կարապետ Սառաֆեանի հիմնելիք դպրոցը.— Դեորդ Յովսէփեանի դպրոցը.— Խալիֆայական դպրոցները.— Ազգ. Կեդրոնական դպրոցը. 17—19 էջ:

Ե.

Մանուկ Յարդանանեան, կենսագրութիւնը և հիմնած օրիորդաց դպրոցը.— Ազգային դպրոցների միութիւնը.— Ս. Կոստանեանի դպրոցի կառուցումը և 50-ամեայ յոբելեանը. 20—22 էջ:

Զ.

Հայ-Կաթօլիկաց Ս. Գր. Լուսաւորիչ դպրոցը.— Կաթարիս հայրերի հիմնած դպրոցները.— Բողոքական միախմբարարեան դպրոցները. 30—32 էջ:

Է.

Դեորդ Քանանեանի կենսագրութիւնը.— Ե. Վ. Քանանեանի

Տիմնած Գ.-Քանոնեան դպրոցը.—Վեհ. Հայրապետի կոնդակը.—
Նամակերթի Յովնանեան դպրոցը. 33—47 էջ:

Ը.

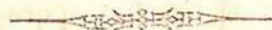
Մաղափա առաջնորդի Տիմնելիք Հոգեւոր դպրոցը.—Հոգա-
բարձութեան ձեռնարկած գիշերօրիկ դպրոցը.—Ս. Ամենափրկչ.
գիշերօրիկ Հոգեւոր դպրոցը.—Հնդկանայերի ծրագիրն Ազգ. Կեդր.
դպրոցի մասին. 48—50 էջ:

Թ.

Հոգաբարձութեան ձեռնարկած Արհեստագիտական դպրոցը.—
Աբգար եւ բնկերութեան հաստատած Արհեստ. դպրոցը եւ Ոլորմու-
քեան Աւանդները. 51—53 էջ:

Ժ.

Բիւսանական եւ Արտափն Աստուածաշնչի բնկերութեան գրա-
վանառանոցը.—Ազգ. Կեդրոնական գրավանառանոցը. 54—55 էջ:

ՆՈՐ — ԶՈՐԱՅԻ ԳՊՐՈՅՆԵՐԸ

«Առաւօտ կանուխ՝ Հայի երեխայք
Դպրոց են վազում զուարթ ու անուշ,
Հլու, ուռաղիւս սովում են համառ,
Պատահում անկիւր զանաւազի համար:
Բրամիս տղայ Հայ տո՛ւս տեսած կաւ,—
Ի՞նչ է մեզ պակասո՞ւ:

Գ.Ա.Մ.Ա.Ռ.—ԲԱԹ.Ի.ՊԱ.

Ա.

ՆՈՐ — ԶՈՐԱՅԻ Հիմ-
նարկութեան տարիներից սկսած ունե-
նում է դպրոց: Առաջին դպրոցը Հիմ-
նըւում է Ամենափրկչեան Ս. Վանքում
և առաջին ուսուցիչը լինում է նոյն
վանքի առաջնորդ Խաչատուր Կետարա-
ցին: Սրանից լետույ, միմեանց լաջորդում
են ուսուցչութեամբ Դաւիթ և Ստեփան-
նոս Եպիսկոպոսները և Կոստանդ դպիրն:
Վերջինիս ժամանակուայ աշակերտների
թիւը հասնում է 250-ի: Սրա ժամանակը Նոր—Զուղայի
ոսկեդարն է լինում վաճառականութեան տեսակէտից, ուս-
տի երևելի իշխաններն ու վաճառականներն անհրաժեշտ են

Համարում իրենց երեխաների Համար գրագիտութիւնը: Նբանք բաւականանում են միայն Հասարակ գրել-կարդալ, թուաբանութիւն և վաճառականական խրատներ սովորեցնելով:

Սոյն Կոստանդ վարժապետը 1687 թուին Հրատարակում է «Աշխարհաժողով» կոչուած մի գիրք, որի մէջ կան զանազան նիւթերի մասին գրուած քննք՝ թուաբանութիւն, վաճառականական խրատներ, Ազարիայի թուականի գործածութիւնը և այլն խառն նիւթեր: Յառաջ բերենք մի փոքրիկ նմոյշ վաճառականական խրատներից:

«Մի երթիցես միայն ի ճանապարհ: Անփորձ և անճանանչ ընկերի հետ մի նստիցես և մի քնիցես, գուցէ սպանցէ զքեզ և աւցէ զինչս քո: Պաշարն ի տաշատէդ ան ընկերն ի տանէդ: Քաղաթն ի ծոցդ պահեան, գրիչ-ղամբարն ի ջուրդ պահեան: Ղանթարն ի թամբալիթդ, կշիռքն իւր գրամներովն ի սխաւանդ: Կիսագազն ի դօտիդ, խելքդ ի զլուխդ, միաքդ առ Աստուած: Ինչ Աստուած շնորհեացէ քեզ, նովաւ շատացիր . . . : Անփորձ մարդոյ ամանաթ մի տար: Զամենայն առ և տուրդ գրեան և էսօրէն վազն մի ձգիր»: *)

ԺՅ-րդ դարում Նոր Զուղայի Ամենափրկչեան ս. Վանքի սոյն դպրոցը իր գիտական բարձրութեամբ մի լուսատու փարոս է լինում Հայութեան Համար: Իր ուղղութեամբ ու ծրագրով մեծ օգուտ է ապրիս թէ մեր խղճուկ գրականութեան և թէ ընդհանուր ազգին, տալով անձնուէր, խելացի և գիտնական հոգևորականներ՝ առաջնորդներ ու կաթողիկոսներ: Այս դպրոցի աշակերտներից են լինում Ամենափրկչեան ս. վանքի մի քանի առաջնորդները, Յովհան «տիեզերալոյս» կոչուած Ժամանակի ամենագիտնական

*) Յ. Տէր Յովհաննանի «Պատմ. ն.՝ Զուղայու» Բ. էջ 253:

վարդապետը որ բազմաթիւ գրուոր աշխատութիւններ ունի, Աստուածատուր վարդապետը, որ Կ. Պօլիս գնալով, պատճառ է լինում այնտեղի գրական շարժման, Ստեփաննոս ու Ոսկան վարդապետները, որոնք մեծ ջանք են թափում Հայկական տպագրութեան գործում: Վերջապէս այս դպրոցի աշակերտներից են լինում և Սիմէօն, Աղէքսանդր ու Յակովբ կաթողիկոսները: *)

1710-ական թուականներին Մովսէս առաջնորդն աւելացնում է և ուրիշ երկու դպրոցներ, մէկն Մուրադեանց ս. Յակովբայ Եկեղեցում և միւսը ս. Ստեփաննոս եկեղեցում, որոնց մասին ոչ մի տեղեկութիւն չկայ:

1750 թուին Հնդկաստանի Մադրաս քաղաքի բնակիչ տաւ-Պետրոս Ոսկանեան Նոր-Ջուղայեցի երեւելի իշխանն 26,500 ռուփի է կտակում Նոր-Ջուղայի մէջ մի դպրոց հիմնելու, ուր պիտի դասախօսուէր հայերէն, սլարսկերէն և լատիներէն: Սակայն այն ժամանակուայ թէ Հնդկաստանի և թէ Պարսկաստանի խառն հանգամանքները արգելք են հանդիսանում բարեբար աղայի նստատակը իրագործելու:

1825 թուին պ. Զօղէֆ Վօլֆ անունով մի անգլիացի գալով Նոր-Ջուղա, կամենում է իր ծախքով մի դպրոց բանալ, յատկապէս հայ երեխաներին կրթութիւն և լուստւորութիւն տալու, սակայն սրա բարի դիտաւորութիւնն ևս խափանում է քաղաքական ինչ-ինչ աննպաստ հանգամանքների շնորհիւ:

*) «Բաղմալէպ» 1904 թ. էջ 361:

1833 թուին Մադրասաբնակ պ. Գրիգոր Սամեան երևելի վաճառականը 20,000 ոսկի է կտակում Նոր—Ջուղայուս իր անունով մի դպրոց հիմնելու։ Յաջորդ տարում հաստատուում է դպրոցը Ամենափրկչեան ս. վանքի ծոցում (նախկին դպրոցի տեղը) և ժամանակակից ուսուցիչ կարգում Յակովբ ճ. վարդապետը։ Մի քանի ամսից յետոյ Յովհաննէս Բ. առաջնորդի հրաւերով ս. Եջմիածնից գալիս է յայտնի գիտնական Մեսրովբ Թադիաղեանը որպէս ուսուցիչ նոյն դպրոցի։ Սա երկու տարի միայն մնալով պաշտօնում՝ հրաժարւում է, իսկ դպրոցը մի առ ժամանակ ևս կազմէ-կազմէ կառավարուելով 1837 թուին փակման գաղտնագրուում։

1840 թուին, պ. Յովհաննէս Մ. Զօրարեանի ջանքերով կրկին բացւում է նոյն Սամեան դպրոցը Ս. Ստեփաննոս եկեղեցու գաւթում և իր գլխավորինը շարունակում է մինչև 1853 թիւը, երբ Սամեան առևտրական տունը սնանկանում է և դպրոցին յատկացրուած 20,000 ոսկին ևս կորչում մէջտեղից։

1841 թուին պ. Բօռի անունով մի ֆրանսացի է գալիս Նոր Ջուղա և հայերէն, պարսկերէն ու ֆրանսերէն լեզուներ սովորեցնելու գիտաւորութեամբ մի դպրոց է բաց անում, ուր կարճ ժամանակում բաւականաչափ աշակերտներ ևս հաւաքւում են։ Սակայն զմտութիւն ծագելով լուսուորչական և կաթոլիկ հայերի միջև, Խաչատուր առաջնորդը յետ է կաշւում ս. Եջմիածին և պ. Բօռին ևս ստիպւում է փակել դպրոցը և հետանալ Պարսկաստանից։

1795 թուին Նոր — Զուգայում տիրող հարստահարութիւններից և հայերի կրած տառապանքներից խոստաւ ձանձրացած, 16 տարեկան մի պատանի թողնում է ընդ միշտ իր հայրենի տունը և ձեռք առնում պանդխտութեան գաւազանը: Այս պատանին Արգարեանց տոհմի նախահայր՝ Արգարի երկրորդ որդի Յարութիւնն է լինում, ծնունդ Նոր-Զուգայում 1779 թուին:

Հասնելով Բուշեր, մի առժամանակ մնում է այնտեղ և գոհանում մանր առևտրով: Յետոյ տեղափոխւում է Բօմբէյ և մի հայ վաճառականի մօտ ծառայութեան մտնում:

Յարութիւն Արգարեանը ի բնէ խոհեմ և աշխուրջ մէկն լինելով, յաջողւում է իր հաւատարիմ և տոկուն ծառայութեամբը սիրելի դառնալ նոյն վաճառականի աչքում և զբաւել նրա ջերմ համակրութիւնը:

Վաճառակի բնթացքում, հետզհետէ ծանօթանալով Զինաստանի և Մանիլայի վաճառականութեան հետ, իրեն հովանաւորող վաճառականի մահից լսելով ինքը Յարութիւնն է յառաջ տանում նոյն գործը և պահում նոյն առևտրական տան շարունակութիւնը:

1808 թուին իր փոքրիկ եղբայր Քրիզորին ևս տանում է մօտը Բօմբէյ և միացնում իր գործին: Իսկ 1830 թուին տեղափոխւում է Վալէաթա և հիմնում այժմեան «Արդար և Ընկ.» լայտնի առևտրական հաստատութիւնը:

Յարութիւն Արգարեանը իր ժամանակին բացի նշանա-

որ հայ վաճառական լինելուց, իր բեղմնաւոր կեանքի ամբողջ ընթացքումը ներկայանում է որպէս մի առաքինի մարդու և օրինակելի քրիստոնէի տիպար, բաւիս իսկական նշանակութեամբ: Նրա դուռը բաց է լինում բոլոր իրեն զիմսդների, բոլոր հայ կարօտաւորների առաջ, մանաւանդ իր հայրենակիցների, որոնք ղժբախտաբար հարկադրուած էին լինում լքել իրենց տունն ու ընտանիքը Նոր-Ջուղայում և զիմեյ Հնդկաստան պանդիտութեան: ¹⁾

Յարութիւն Աբգարեանը չէ մոռանում նաև իր ծննդավայրի՝ Նոր-Ջուղայի Մէլքան թաղի ս. Աստուածածին եկեղեցին, ուր մկրտուել էր և անց կացրել իր մանկութեան ոսկի ժամերը, և պարբերաբար նպաստում է նրա նորագութեանն ու բարեգործութեանը:

1843 թուին աղա-Յովհաննան Ելիասեանի աջակցութեամբ, Յարութիւն Աբգարեանը լիշեալ եկեղեցու բակումը հիմնում է «Հայկեան հայկենասիական» անոնով մի դպրոց, որպէսզի Նոր-Ջուղայի հայ պատանիները բոլորովին անկիրթ չմնան, այլ գոնէ միջոց ունենան փոքր իշատէ ծանօթանալու կրօնագիտութեան, տարրական թուաբանութեան և հայերէն ու սլաւոններէն լեզուների հետ:

Սոյն դպրոցը ուղիղ քառասուն տարի որպէս առանձին հաստատութիւն, իր գոյութիւնը պահպանում է և մի քանի սերունդ գրագէտ աշակերտներ արտագրում, Սրա դրան ճակատին մինչև մեր օրերը մնացած ցուցանակի վերտառութիւնն է:

«Այլ ոք կամի աշակերտիլ ի սմա,

Ի բերանսն հեռի առնէ զտառ Զա»:

Յարութիւն Աբգարեանը մեռնում է 1863 թուին 84

¹⁾ Մեղրովր Սէթեանի «History of the Armenians in India» էջ 127:

տարեկան հաստիւմ և թաղւում Կալկաթայի Հայոց Նազարէթայ ս. եկեղեցում

1844 թուին Յովհաննէս Սուրէնեան առաջնորդը մի հոգևոր դպրոց է բաց անում, այն յուսով, որ Ամենափրկչեան ս. վանքի միջոցներով և այլ պատահական նպաստներով կարող պիտի լինի կառավարել: Սակայն հաստատուն եկամուտ չունենալուն պատճառով, երեք տարի միայն ղեկավարութեամբ պահուելոց յետոյ՝ փակւում է:

1847 թուին Բատալիաբնակ մի անլաչտ բարերարի նուիրարերութեամբ Նոր-Ջուղայի Գաւրէժ թաղի ս. Մինաս եկեղեցու գաւթումը մի դպրոց է բացւում ընդ դաստիարակութեամբ Տէր-Գաբրիէլ քահ. Տէր-Սիքայէլեանի, որ և կարճ միջոցից յետոյ էլ փակւում է: ¹⁾

¹⁾ «Ազդատէր» 1847 թ. № 89:

ժԸ-րդ դարի սկզբներում, Նոր-Ջուզալից Ջաւա գաղթող հայերի մէջ նըշանաւոր դիրք է գրաւում աղա-Գէորդ Մանուկեան (Մանիչարեան) յայտնի վաճառականը, որ ժամանակի չաջող հանգամանքների շնորհիւ, մեծ հարստութեան է հասնում և Հոլանդական կառավարութեան աչքում մեծ հռչակ վայելում:

Աղա Գէորդը որբացած երկու մանկահասակ քոյր է ունենում Նոր-Ջուզալում Վարիամ և Թագուհի անունով, առաջինը 14 տարեկան, երկրորդը՝ 10 տարեկան: Աղբալը 1795 թուին այս երկու քոյրերին տանում է Հնդկաստան և բնակեցնում Մադրաս քաղաքում:

Մի քանի տարուց յետոյ, Վարիամն տմուսնանում է Յակովբ Յարութիւնեանի հետ, որ և յետոյ իր տիկնոջ՝ Վարիամի և օր. Թագուհու հետ միասին տեղափոխում են Ջաւա աղա-Գէորդի մօտ:

Աղա-Գէորդն իր բարեգործութեամբ ևս յայտնի անձնաւորութիւն է լինում ժամանակին: Նա ի թիւս բազմաթիւ և բազմապիսի բարեգործութիւնների, մտադիր է լինում Լոնդոնի մէջ մի «Ազգային համալսարան» կառուցանել, որի իրականացման համար մի միլիոն ուսփի յատկացնելով, քառորդ գումարը փոխադրում է Լոնդոն և աւահովեցնում է այնտեղ կառավարական գրամատանը, մինչև որ գործը սկսուի և մնացած գումարն ևս հետզհետէ փոխադրուի: Ասկայն

1827 թուին անագորոյն մահը վրայ հասնելով ամբողջ ծրագիրը տակն ու վրայ է անում:

Գէորգ Մանուկեանն իր մահից առաջ պատրաստում է և թողնում մի կտակ, որով հետեւեալ հիմնարկութիւններին ևս մասն է հանում իր ճօխ հարստութիւնից, այսպէս.

	Ռուբլի
Երուսաղէմի Հայոց ս. Յակովբայ վանքին	10,000
Կալկաթայի Հայոց Մարգասիր. ձեմարանին	30,000
Մազրասի Հայոց դպրոցին	30,000
Նոր-Ջուղայի Ամենափրկչեան ս. վանքին	10,000
Ն.-Ջ.-ի ս. Կատարինեան կուսանաց վանքին	5,000
Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին	25,000

ընդամենը՝ 110,000 ռ.

Վերջին դամբարի տոկոսները երջանկայիշատակ Գէորգ Գ. կաթողիկոսը յատկացնում է իր հիմնած Գէորգեան ձեմարանին: *)

Աղա-Գէորգը անժառանգ լինելով, նրա մահից յետոյ հարստութիւնը հասնում է երկու քոյրերին՝ տ. Մարիամին և օր. Թագուհուն: Սրանք ևս իրենց հանգ. եղբոր բարի օրինակին հետեւելով, ազգասիրական և բարեգործական առատաձեռնութեամբ առաջինն են լինում ամբողջ Ջաւայում: Առանձին գումթ և խնամք են տաճում դէպի կարօտաւորները, անանկներն ու պանդուխտները, որոնց համար իրենց տունը դարձնում են ուղղակի ապաստանարան:

Թէպէտև մանուկ հասակում էին թողել իրենց ծննդավայրը՝ Նոր — Ջուղան, սակայն այնքան զօրեղ և ջերմ է լինում նրանց սէրը դէպի իրենց հայրենիքը, որ Նոր — Ջուղայում այն ժամանակները պատահած ամեն մի դժբախ-

*) «Արարատ» 1876 թ. № 9:

տութեան լուր խոր խոցում է նրանց սիրտը, մինչ այն աստիճան, որ նստում լալիս են անմխիթար: Լսելով որ իրենց հայրենական տունն, ուր ծնուել ու սնուել են, ձախող հանգամանքների շնորհիւ ընկել է պարսիկների ձեռքը, շտապում են արժէքը փոխադրել, գնելու նոյն տունն և ընծայելու իրենց թաղի՝ Երևանի ս. Սարգիս եկեղեցուն, Սոկայն այս ցանկութիւնը մնում է միայն ցանկութիւն և նոյն տունը մինչև մեր օրերը մնում է օտարազգի ձեռքում:

Վերին աստիճանի կրօնասէր և բարեպաշտ լինելով 1854 թուին Բատաւիայում իրենց ծախքով կառուցանում են ս. Յովհաննու եկեղեցին, ուր ամեն կիրակի և տօն օրերին մի առանձին ջերմեռանդութեամբ յաճախում են մասնակցելու Հայաստանեայց ս. եկեղեցու ժամերգութեանն ու պատարագին, այն եկեղեցու, որի ամեն մի ծէսն ու կանոնը նուիրական են համարում և նրանց ճշտիւ կիրառութեանը խիստ բժախնդիր լինում: Եւ որպէսզի սոյն եկեղեցին իրենցից յետոյ ևս շարունակէ իր գոյութիւնը և Զաւայաբնակ Նոր—Ջուղայեցի հայերն մի ազգային տուն, մի հանգրուան ունենան, իրենց հոյակապ տունը նուիրաբերում են նոյն եկեղեցուն, որի եկամտովը մինչև մեր օրերը նախանձելի վիճակում պահպանուել է և պիտի պահպանուի Զաւայի և շրջակայ կղզիների ցրուած հայերին մի հօտ դարձնող միակ հայկական հաստատութիւնը՝ Բատաւիայի ս. Յովհաննու եկեղեցին: Բացի սրանից, Նոր—Ջուղայի եկեղեցիներից շատերն ևս նորոգուել ու բարեգործուել են դարձեալ այս երկու քոյրերի նուիրատուութեամբ ու նպաստներով:

Դրամական մեծ զօհաբերութեամբ նպաստում են Զաւայում հաստատուած «Հայկեան Միաբանութեանն», որի նպատակն էր Զաւայում գտնուող պանդուխտ հայերին քր-

Հանրապէս, իսկ Նոր-Ջուղայիցիներին մասնաւորապէս խնամել ու հոգ տանել, ինչպէս և Զրանց որբ ու չքաւոր երեխաներին կրթութիւն մատակարարել, նաև Նոր-Ջուղայի «Աղքատաց Արկղ» ընկերութեանն, որի շնորհիւ ցարգ բազմաթիւ տեղացի և գաւառացի չքաւոր ընտանիքներ խնամուել են ու խնամուում:

Կրթութիւնից զուրկ սոյն երկու քոյրերն, որոնք հազիւ թէ գրագէտ կարող էին համարուել, հիանալի կրթասիրութեամբ են վերաբերւում գէպի հայ մամուլն ու գրականութիւնը: Բաժանորդ են գրւում իրենց ժամանակի բոլոր հայ թերթերին և մեկենաս հանգիստանում Հնդկաստանի մէջ լոյս տեսած շատ հրատարակութիւնների: Այսպիսով նպատակ են ունենում նախ, քաջալերել Հայոց հրատարակչական գործը և երկրորդ, բարի օրինակ ծառայել այն հարուստ Հնդկահայերին ու Ջաւահայերին, որոնք ամեն բանի համար պատրաստ էին փող ծախսել, բացի գիր ու գրականութիւն տարածման գործից: *)

Ջաւահայ գաղութի մէջ Հայ բարբառի յարատեւութիւնն իրենց կէտ նպատակ ունենալով, 1855 թուին Բատաւիայում բաց են անում «Մանուկ և Յարութիւն» անունով մի դպրոց, որի համար գնում են 120,000 ռուփի արժողութեամբ մի կալուածք և նուիրում մի տուն: Այս դպրոցն շարունակւում է մինչև 1872 թիւը, երբ համայնքի անտարբերութեան պատճառով ընդ միշտ փակւում է և մինչև մեր օրերը Ջաւահայ գաղութը զրկուած է մնում հալիական դպրոց ունենալուց:

1853 թուին երկու քոյրերը կամենալով գէպի Նոր-Ջուղան ունեցած իրենց բուն հայրենասիրութիւնը մի օր և է

*) Վ. Կասպարեանի «Կենսագր. երկուց բարեբարաց» էջ 51

լիշատակով լաւէրժացնել, առաջնորդ Թագդէոս արք. եպս.
Բէկնազարեանի միջոցով մի դպրոց ևն հաստատում նաև
Նոր-Ջուղայի Դաւրէժ թաղի ս. Մինաս եկեղեցումը, որ ու-
ղիդ երեսուն տարի իր գոյութիւնը պահպանում է որպէս
առանձին դպրոց և տարրական ուսումն աւանդում իրեն
աստատանող աշակերտութեան:

Օր. Թագուհին վախճանւում է 1856 թուին 71 տարե-
կան հասակում, իսկ տ. Մարիամը 1864 թուին 83 տա-
րեկան:

1840-ական թվականներին Պաշտպանության
գտնուող Նոր-Ջուղայեցի հայ վաճառական-
ների թվում յառաջադէմ է լինում և Մարգար Սու-
քիասեանը, որ նշանաւոր կալուածատէր է լինում
Հալաբոյում:

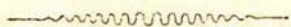
Սա նոյնպէս իր բարեգործութեամբ յայտնի անձ-
նաւորութիւն է լինում ժամանակին և 1853 թուին
առաջնորդ Թագդէոս արքեպիսկոպոսի յորդորներովը մի-
գպրոց է բաց անում Նոր-Ջուղայի Յակովբանեանց թա-
ղի ս. Ստեփաննոս եկեղեցու բակումը (Սամեան գպրոցի տե-
ղը), որ նոյնպէս երեսուն տարի պահուած է որպէս առան-
ձին գպրոց և ժամանակի պահանջներին համապատասխան
կրթութիւն մատակարարում:

1854 թուին Թէհրանեանակ Ալէքսանդրապոլցի աղա-
Կարապետ Սառաֆեանց վաճառականապետը առաջնորդ Թագ-
դէոս արքեպիսկոպոսին տուած մի զբաւոր խոստման հա-
մաձայն, փափաղ է յայտնում հազար թուման կտակել Ամե-
նափրկչեան ս. վանքում 12 որդեգիր երեխաների համար
մի գպրոց բանալու, ուր պիտի աւանդուէին հայերէն, պարս-
կերէն, ռուսերէն, և ֆրանսերէն լեզուներ: Այս խոստում-
նագիրը հաստատուած և վաւերացնուած է Թէհրանի Ռուս.
գեապանատան կնքով և լանձնուած Ամենափրկչեան ս. վան-
քին: Սակայն կարճ միջոցից յետոյ աղա-Կարապետը սնան-
կանում է և խոստումը մնում միայն խոստում:

1867 թուին Հնդկաբնակ տ. Ծաղիկ Յովսէփեանը (Ծաղիկ-խաթուն) Նոր-Ջուղայի ս. Յովհաննու եկեղեցու սրահումն իր հանգ. ամուսնու յիշատակին մի դպրոց է բաց անում «Գէորգ Յովսէփեան» անունով, որ հինգ տարի միայն տևելուց յետոյ 1872 թուին փակուեց է: Որովհետեւ բողոքական միսիոնարները Անգլիկներէն լեզուի համար միանալով սոյն դպրոցի հետ, ձգտում են կամաց-կամաց տէր դառնալ և դպրոցը ծառայեցնել իրենց նպատակին: Այս անախորժութիւնների գէմ բողոքներ են գրւում Հնդկաստան դրպրոցի հիմնադրին, որ և նկատելով իր լուծանքի չտրաչար գործադրութիւնը, դադարեցնում է դրամի առաքումը:

Բացի յիշեալ դպրոցներից, գանադան ժամանակներում, մասնաւոր քահանաների տներում ևս լինում են փոքրիկ խալիֆայական դպրոցներ, ուր ուսումնածարաւ երեխաները յաճախում են փոքր ի շատէ գրել-կարդալ և եկեղեցական փոխեր սովորելու: Սակայն խեղճ աշակերտները աւելի ծառայի պաշտօն են կատարում, քան դպրոցական աշակերտի: Ամբողջ օրերով «վարպետի» համար են միայն աշխատում, այգին ջրում, խոտ հնձում, պտուղ հաւաքում և փողոցները բնկած վաճառում, տունը աւելում, կերակուր պատրաստում, երեխայ պահում ու քնեցնում, իրեր բաղանիք տանում և այլն: Իսկ այս բոլորից յետոյ, հազիւ թէ զրազէտ կոչւելու չափ ուսումն ստանում: *)

1880 թուին առաջնորդ Գրիգորիս արքեպս. Յովհաննիսեանի նախաձեռնութեամբ և Ամենափրկչեան ս. վանքի

*) Սոյն դպրոցների երեւելիներն են Տէր-Մատթէոսեանցն ու Տէր-Մարգարեանցը:

միաբան՝ Նոր — Զուգայեցի Խաչատուր վարդապետ Կարապետեանի ջանացողութեամբ Նոր — Զուգայից, Հնդկաստանից, Բրմաստանից և Զաւալից հանգանակած գումարներով, Նոր — Զուգայի Չարսու թաղումը հիմնարկուած է մի դպրոց, որի վիթխարի շինութիւնը մասամբ աւարտուելոց յետոյ, 1883 թուի Յունվարի 1-ին, արդէն գոյութիւն ունեցող երեք դպրոցները, այն է՝ Մէյգան թաղի ս. Աստուածածնի եկեղեցու Յարութիւն Սբգարեանի հիմնած «Հայկեան հայրենասիրականը», Գաւրէթ թաղի ս. Մինաս եկեղեցու տ. Մարիամ Յարութիւնեանինը և Յակովբջանեանց թաղի ս. Ստեփաննոս եկեղեցու Մարգար Սուքիասեանինը փակուելով միացուած են սոյն նորահաւոյց դպրոցի հետ և կոչուած «Ա.Զ. ԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՊՐՈՑ»։ *)

Այա Գրիգորիս արքեպիսկոպոսը ներկայանալով հայասէր Նասէլէգդին Շահին, տարեկան 100 թումանի մօտամարի է հաստատել տալիս Կեդրոնական դպրոցի համար, իսկ Խաչատուր վարդապետը՝ Փէրիա գաւառի իր սեպհական Զիգան գիւղին ընծայում, որի մասին յետոյ դատ բացուելով, կէսն է միայն մնում դպրոցին։

*) «Մասիս» 1883 թ. Մայիս 21 :

1800 թուականին Նոր-Ջուղայում մի չքաւոր բնտանիքում ծնւում է Մանուկ Յոր-գանանեանը: Նրա ծնողները աղքատ էին և դժուարութեամբ ձեռք բերում իրենց օրական պարէնը՝ շուէհակութեան արհեստով:

Մանուկը իր պատանեկութեան օրերը անց է կացնում Նոր Ջուղայում, հօրն օգնելով նրա պարապմունքների մէջ և

պատրաստւում հօրից լետոյ շարունակելու նրա արհեստը՝ շուէհակութիւնը:

Այս ժամանակները Նոր-Ջուղայի այն շրջանն էր, երբ Յաթալի-Շահը ժառանգելով պարսից գահը, թէև վերջ էր տուել իր նախորդների օրով լատկապէս հայերին տանջելու համար ստեղծուած մի շարք հարստահարութիւններն ու կեղեքումները, թէև բռնութեան ճիրաններում խոշտանգուած Նոր-Ջուղայի սակաւաթիւ հայերը սկսել էին կամաց-կամաց շունչ քաշել և իրենց արդար վաստակի տէրը գանալ, սակայն դժբախտաբար բռնութեան թողած պակասը բնութիւնն է շտապում լրացնել:

1815 թուին վրայ է հասնում «Սադրի» կոչուած սովը, որ ամբողջ երեք տարի է տևում: Այս ժամանակամիջոցում, չքաւորութիւնն այն աստիճան հալում, մաշում է Նոր-Ջուղայեցի հայերին, որ նրանց ուղղակի օրուայ հացի կարօտ է դարձնում:

1816 թուին տեղի է ունենում «Ջամբօռների» կոչուած կռիւը, որ նոյնպէս բաւական թանգ է նստում Նոր-

Ջուղայի հայերին:

Ահա այսպիսի մի դատն ժամանակ 18 տարեկան Մանուկ Յորդանանեանը երկար վարանումից յետոյ, վճռում է օտարութեան մէջ բախտ որոնել և թողնելով իր հփքախտ ծննդավայրը, գնում է պանդխտութեան:

Նա գնում է ուղղակի Ջաւա, ուր տ. Մարիամ Յարութիւնեանի եղբայր՝ աղա-Գէորգ Մանուկեանը գրկաբաց ընդունում է իր հայրենակից երիտասարդ Մանուկին, իր խնամակալութեան ներքոյ վերցնում նրան և վարժեցնում առևարական գործի մէջ:

Մանուկ Յորդանանեանը հինգ տարուայ ընթացքում բաւականաչափ հմտանալով իրեն վիճակուած մասնագիտութեան՝ առևտրական գործերի մէջ, խնդրում է իր բարերար աղա-Գէորգից միջոց շնորհել իրեն առանձին գործելու, ինքնուրոյն պարագմունք ունենալու: Մանուկի խնդիրը յարգւում է և 1824 թուին նա գնում է Սուրբայիա:

Սուրբայիայում, մի քանի տարուայ ծանր և անդուլ աշխատանքից յետոյ, Մանուկ Յորդանանեանին յաջողւում է վերջապէս ձեռք բերել մի պատկառելի անուն և հարստութիւն: 1835 թուից սկսած նա տէր է դառնում շաքարի մի գործարանի, որ նրա արգիւնաբեր աղբիւրներից մէկն է լինում:

1841 թուին Մանուկը հիւանդանում է և բժիշկների խորհրդով պարտաւորւում է գնալ Եւրոպա օգափոխութեան: Այս ճանապարհորդութեան ժամանակ, նա ի միջի այլոց այցելում է և Վենետիկ՝ ս. Ղազարի կղզին. հանգիստւում է այնտեղ մեր բազմաշխատ և բազմերախտ Մխիթարեան հայրերին և ուսումնասիրում նրանց գործունէութիւնը, ամբողջ ուխտը իր սարք ու կարգով:

Մեր հարուստ վաճառականներին յատուկ են եղել յաճախ տարօրինակութիւններ, բնաւորութեան հետաքրքիր ու բացառիկ գծեր: Մանուկ Յորդանանեանը նոյնպէս անմասն չէ՝ լինում ալդ յատկութիւնից, բալց և ցոլց է տալիս մի շատ հաճելի և հազուագիւտ տարօրինակութիւն:

Դիւր է գտլիս նրան Վենետիկի Միսիթարեան վանքը իր Մուրատ — Ռաֆայէլեան դպլոցով և նա վճռում է չընդունել Վենետիկը որպէս լոկ ալցելութեան արժանի մի եւրոպական վայր, ալլ երկար կանգ առնել այնտեղ, մնալ ալդ խաղաղ վանքումը և օգտուել ալդ պատմական կղզեակից: Մի խօսքով, նա ցանկանում է նորից մանկանալ և ուսում ստանալ այնտեղ: Այդպէս էլ անում է: Ջաւախի կեանքից զգուած Մանուկ Յորդանանեանը, 43 տարեկան հասակում աշակերտում է առ ոտս Հալսոց Նահապետի՝ Հայր Ալիշանի և ըստ կարելւոյն կրթւում նրանից, հաւանականօրէն զբաւար հայերէնի մէջ, ինչպէս ցոլց են տալիս նրա նամակները: Ապա, եւրոպայի բոլոր նշանաւոր քաղաքները շրջագայելուց յետոյ, վերադառնում է Սուրբայիա և տեղափոխւում Բատուիա:

Մանուկ Յորդանանեանը բնաւորութեամբ լինում է շատ համեստ և օակաւապէտ, կրօնասէր, բարեպաշտ և նախանձախնդիր Հայաստանեայց Եկեղեցու սովորութիւններին: Նրա խօսակցութեան գլխաւոր առարկան և մտածողութեան միակ իգէտլն է լինում ազգային Եկեղեցու բարգաւաճումն և իր ազգակիցների լաւաջադիմութիւնը:

Նրա սրտին մօտ է լինում և իր ծննդավայրը՝ բազմակարօտ Նոր-Ջուղան, որտեղից բոլոր իրեն զիմօղներին նպաստում է և օգնութեան հասնում: Բալց որպէսզի իր ազգականներին ու հայրենակիցներին ձրիակերութեան չը-

վարժեցնէ և առ Հասարակ վատ օրինակ տուած չլինի նը-
րանց, առաջնորդ Թագդէոս արք-եպիսկոպոսին ուղղած մի
նամակում ի միջի ալոյց գրում է հետեւեալ բնորոշ տողերը.

« . . . Ես ոչ թէ զլանամ դոցա տարեկան ինչ
չլիլ, այլ ցաւիմ, զի տարեկան տուրք ստացեալ, ամե-
նեին զաշխատանաց անխոյժ լինելոյն, նոյն և տեսեալ
զաւակը նոցին ուսանին այնպէս, անաշխատ մեծանան
և լինին մութացեալ: Զշմարտան ասեմ, հասարակապէս
ատեցող աշխատանաց են Զուգայեցիք, ականատես և
ականջալուր եմ, քանզի գործել և աշխատելն արհա-
մարհուլթիւն անձին համարեն և գնով ժամանակն դա-
տարկութեամբ անցուցանելն՝ պատիւ ինքեանց: Արդա-
րե ունին պիտոյս արոց աղբատը, այսինքն որբք, այրիք,
պակասաւորք և ճերայեալք, որք չունին կարողութիւն
գործելոյ: Բայց աւողջ և աւոյզ երիտասարդաց և կա-
րող անձանց ճրի գրամ տալն յանցանք է, զի ծուլու-
թեան և պղերգութեան ասիթ լինելի նոցա և սերն-
դոց նոցին»:

Որչափ աւողջ կարծիք և ճշմարիտ դիտողութիւն:

Մանուկ Յորդանանեանը հետաքրքրւում է միաժամա-
նակ և Նոր-Զուգայի քաղաքական կեանքով և ուրախանում
նրա անդորրութեամբ ու լաւաջադիմութեամբ:

Առաջնորդ Թագդէոս արք-եպոս. Բէկնաղաբեանն ի նը-
կատի ունենալով, որ թէև Նոր-Զուգան արդէն ունի տղա-
ւոց երեք դպրոցներ, սակայն առ ի չգոյէ օրիորդաց դպրոցի,
հասարակութեան կէս մասը գեռես մնում է կոյր և խար-
խափում է տգիտութեան խաւարի մէջ. ուստի 1857 թուին
գիմում է Մանուկ Յորդանանեանին, մի օրիորդական դըպ-
րոց հիմնելու առաջարկութեամբ:

Մի զարմանալի զուգադիպութեամբ, Մանուկ Յորդա-
նանեանը նոյնպէս այդ միևնոյն ժամանակները մտածելիս է

լինում մի օրիորդական դպրոց բանալու մասին, յղացած է լինում նրա մէջ Նոր-Ջուղայի իգական սեռին կրթութիւն տալու վեհ գաղափարը: Աւստի Առաջնորդի նամակը ստանալով և նրանում շօշափուած առաջարկութիւնն իր սրտին մօտ զգալով, 1858 թուին Նոր-Ջուղայի ս. Կատարինեան կուսանաց վանքի ծոցումը հաստատել է տալիս նոյն վանքի անունով մի օրիորդաց դպրոց, հոգալով նրա բոլոր ծախքերը:

Յետոյ, իր Եւրոպա կատարած ճանապարհորդութեան ընթացքում, տեսնելով և զգացած լինելով, որ մի ազգի մշտաւոր ու բարոյական յառաջագիմութեանը նպաստող գործօններից զլիսաւորն մամուլն՝ տպագրութիւնն է, բաւական դումար ծախսելով մի մամուլ է ուղարկում իր հայրենիք՝ Նոր-Ջուղա, որպէս նուէր Ամենափրկչեան ս. վանքին:

1858 թուի Օգոստոսին, առաջին անգամ բացւում է Նոր-Ջուղայում Ա. Կաթարինեան ազգային օրիորդաց դպրոցը, յատկապէս իգական սեռի կրթութեանը նուիրուած մի հաստատութիւն, որ այդ ժամանակները բոլոր հայաբնակ կենտրոնների համար կարելի է ասել, հազուադիւտ և խորթ բան է լինում:

Յիշատակութեան արժանի է Կուսանաց վանքի այն ժամանակուայ մայրալետ կոյս Սանդուխտը, որ ընկնում է դռնէ դռն և ծնողներին համոզում իրենց աղջիկներին դպրոց ուղարկելու, ձրիապէս ուսումն ստանալու համար: Նրա ջանքերը մեծ մասամբ ի դերև են ելնում, որովհետև շատ ծնողների համար դեռևս տարօրինակ էր թւում օրիորդներին կրթութիւն տալը, աւելորդ, մինչ իսկ վնասակար էր համարւում աղջիկներին գրագիտութիւնը. «Աղջիկն որ գրել-կարդալ սովորեց, կսկսի ջահէլներին չիթի գրել և ուրիշ շատ բաներ դուրս կգայ»: Ահա համարեա բոլորի հա-

մոզմունքը, բոլորի հարեմական դատողութիւնը և այն թիւը հասկացողութիւնը, որով սիրում են ամեն մի տգեղ վարմունք վերադրել կրթութեան, կապել դպրոցի հետ:

Ինչ որ է, բաւական նեղութեամբ ճարտում են 28 աշակերտուհիներ: 1858 թուի Յուլիսի 27-ին կատարւում է Սրիորդաց դպրոցի օրհնութեան հանգէսը և Սգոստոսի 1-ին բացւում դպրոցը 28 հիմնադիր աշակերտուհիներով: Աշակերտուհիները իրենց հասակի և պատրաստութեան համաձայն բաժանւում են երեք դասերի և զետեղւում Կուսանոցի սեղանատան մէջ, որը ծառայում է որպէս առժամանակեայ դասարան:

Յիշեալ թուականից շատ առաջ ժամանակներում յայնպէս, երբ օրիսկաց դպրոց ունենալու զաղափարն անգամ չկար, Նոր-Ջուղայի իգական սեռի մէջ գտնւում են գրագէտ անհատներ: Ամեն մի գրագէտ մայր գիտեցածը տւանդելիս է լինում աղջկան, սա էլ հերթին՝ իր աղջկանը և այսպէս յաջորդաբար: *) Սակայն 1858 թուից սկսւում է Նոր—Ջուղայի ընդհանուր իգական սեռի կրթութեան գործը, հիմք է դրւում այն վսեմ ձեռնարկին, որ կոչւում

*) Որինակ, 1800-ական թուականները ծնունդ Ն. Ջուղայեցի մի կին (տ. Սարբա Դաւիթխանեան) մտնուել հասակում այնքան հայերէն է սովորած լինում, որ 1876 թուին Թէհրանից իր աղջկան զրաժ նամակներում թողել է հետևեալ տողերը:

ա) «Ըզիկ-ջան, գրումաս որ ջանովամ դինջ, սչ սրտով, մէրդ մեռնի, քո հասակն ինչ ա որ դու էղքան դարդ քաշես: Ազիկ սիրտդ ուրախ պահիր, Աստուած քո տէրն շատ պահի, քո եղբայրն շատ պահի, սիրտդ մի գձել, Աստուած խիզանից էլ կտայ: Քո մարդն ու քո մին անձար եղբայրն դարբնութիւնում ան, բաղ շգումն մի անել, նրանց համար լաւ չի: Վախտ-բի վախտ սիրտդ մի գտնացնել, Աստծոյ վտան չգայ, միշտ սիրտդ ուրախ պահիր, որ Աստուած էլ ուրախութիւն տայ: Բասկի ֆիլը առ անում, ընդուր դինջ չես, ֆիլքն ջան կըկտորէ, սիրտ կը կտորի . . . »:

բ) «Ազիկ-ջան, Թաւրիկ դնալու լուրը լսելաս տիրէլտս, ինչ անեմ, եղբորդ թոյնեմ, դամ Ջուղա, օրն բոլոր նստեմ ֆիլը անեմ, ասեմ կարար

է «Պանոնց դաստիարակութիւն», թէեւ չափազանց սահմանափակ ծրագրով և բիւտճէով:

Սակայն ինչքան էլ ոչարմելի ծրագրով և բիւտճէով սկսուած լինի, այնու տմենայնիւ մեծ դործ է եղել և աւելի ևս մեծանում է, երբ աչքի առաջ ենք ունենում Ժամանակը, խաւար միջավայրն ու չափազանց աննպաստ պայմանները:

1860 թուին աշակերտուհիների աւելանալովը կորիք է զգացւում դպրոցի շէնքը հետզհետէ ընդարձակելու և նոր սենեակներ աւելացնելու. ուստի դիմում են դարձեալ Մանուկ Յորգանանեանին, խնդրելով նրա աջակցութիւնը: Մանուկը յորդում է սոյն խնդիրը և անմիջապէս ուղարկում նոր նպատ, որով հնարաւորութիւն է տրւում դպրոցի հոգաբարձութեանը նոր սենեակներ աւելացնելու և նոր աշակերտուհիներ ընդունելու:

Մանուկ Յորգանանեանը բացի օրիորդաց դպրոցի սահմանափակ բիւտճէին ապահովելուց, նպատակ է ունենում նաև՝ մեռնելիս իր ամբողջ հարստութիւնը կտակել նոյն դպրոցին: Սակայն գոյրախառնար, նա իր կեանքի վերջալուսին ձախորդութեան է հանդիպում և սնանկանում է: Այ-

ողէս էն դարիը տեղն ինչ դարձաւ: Ազիլ, Աստուած պահէ, դու մարդ ունես, տեղդ բարեկամ ունես, տուն ու տեղ ունես, դու ինքդ կտառերով քէֆանի առ, կարող առ քեզ կտառիտրես, քո մարդուքն, քո տանովն խօշ ելնես: Ես քո մտան չեղնեմ քեզ համար աւելի զանազանութիւն չունի. բայց ելլորդ մօտն չեղնեմ աշխատանքը կփշանայ, դառի տէր չի ելնել, Տէրն ո՛չ տրած մի տեղն ցուի, տէր-տիրական չունի, դարիը տեղն ետպանին ջվանս կփշանայ, Ըզիլ ջան, այժմս ինդրումամ քեզանից, որ մի տխրիկ վասն իմ զնովն առ Թաւրիլ. թող գնամ, որ քո եղբայրն դարիլութեան մէջ չփշանայ և ես մի միջոց որ սողամ, սրբախ և զինջ տղրեմ, իմ քաշած նեղութիւններն մօտանամ, և ձեռս տար ելին, շատ ունեւում, ամէն ժամանակ էլ մին ծաղկով քեզ խօշ անեմա:

Որչափ նմանութիւն իւր արտիկանի գոյտիկն անին:

նուամենայնիւ, նա չէ մոռանում եղածի մի մասը-կտակել ս. Կաթարինեան օր. դպրոցին և միւս մասն էլ՝ դարձեալ Նոր-Ջուղայում հիմնուելիք մի Հոգևոր դպրոցի:

Մանուկ Յորգանանեանը մեռնում է 1879 թուին, 79 տարեկան հասակում:

1892 թուին նորեկ առաջնորդ Եսայի արք.եպս. Աստուածատրեանը վճարելով Ազգ. Կեդրոնական դպրոցի պարտքը, աւարտում է նաև նոյն դպրոցի հսկայ շինութիւնը և ստորին դաստարաններում հնուց մնացած գրաբար հայերէնի տեղը մտցնում մայրենի լեզուի դաստանդումը:

Յետոյ զգալով ժամանակի պահանջները, և քաջ րմբւնելով որ Մանուկ Յորգանանեանի կտակած գումարի տոկոսներովը ս. Կաթարինեան օրիորդաց դպրոցը երկար ժամանակ չէ կարող իր գոյութիւնը պահպանել, ուստի նիւթակամապէս միացնում է նրան Ազգ. Կեդրոնական դպրոցի հետ և անուանում «Նոր-Ջուղայի ազգային երկսեռ դպրոցներ»:

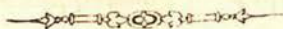
Այս միացման բարերար հետեանքն է լինում այն, որ խառն եկամուտից հնարաւորութիւն է տրւում մտցնել Օրիորդաց դպրոցում նոր առարկաներ և աւելացնելով նոր ուսուցիչներ, աշխատել ուսման մակերևոյթը որոշ չափով հաւասարեցնելու տղայոց դպրոցի հետ:

Մինչև 1898 թիւը ս. Կաթարինեան օր. դպրոցի աշակերտուհիներն հետզհետէ այնքան աւելացած են լինում, որ ինչքան էլ մեծ սենեակներն երկուսի են դարձնում, ինչքան էլ այս ու այն անկիւնում նոր սենեակներ աւելաց-

նում, դարձեալ Հնարաւորութիւն չէ լինում բոլորին ամփոփել միեւնոյն դպրոցում: Ուստի յարմար է դառնում օրիորդաց դպրոցին կից՝ ս. Յովհաննու եկեղեցու բակի սենեակներն էլ ծառայեցնել դասարանների: Բայց դարձեալ Հնարաւոր չէ լինում, կարգապահութիւն չէ պահպանւում, դասախօսութեան համար անյարմարութիւններ են լինում, իսկ տաք եղանակին ուղղակի անտանելի դառնում:

Այսպէս ուրեմն, դաստիարակութեան պահանջները, որ այժմ բաւական փոխուած և բարդուած էին, պահանջում էին իրենց որոշ յարմարութիւնները, որոնց անհրաժեշտ էր գոհացումն տալ: Եւ ահա 1899 թուին Հոգաբարձութեան նախաձեռնութեամբ և առաջնորդ Մաղաքիա եպս. Տէրունեանի ջանքերով բացւում է մի հանգանակութիւն, որին բացի Նոր Զուգայեցիներից, նպաստում են նաև Հնգկահայերն ու Զաւահայերը և հաւաքւում է 4000 թումանաչափ մի գումար: *)

1900 թուին, Մանուկ Յորգանանեանի հիմնած դպրոցի 42-րդ տարում, կառուցւում է այժմեան «Ա. ԿԱՏԱՐԻՆԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՅ ԴՊՐՈՅԸ», որի դահլիճում փակցնւում է մի մարմարեայ արձանագիր Մանուկ Յորգանանեանի անունով, որպէս յիշատակ նոյն դպրոցի նախկին հիմնադրի: Իսկ Օրիորդաց նախկին դպրոցը իր ամբողջ կազմով: իր բոլոր սարք ու կարգով Կուսանաց վանքի նկուղներից փոխադրւում է այս նոր կառուցուած առանձին դպրոցը:

*) Հնգկաստանի, Զատլի և Բրմաստանի նպատոները համագնակւում են Տէր Պոպի խաչ. քան. Զակովքանեանցի ձեռքով:

1908 թուին ս. Կատարինեան օրիորդաց դպրոցի հաս-
տատութեան 50-րդ տարին լրացած լինելով, առաջնորդ.
փոխանորդ Հ. Բագրատ վարդապետ Վարդազարեանն ի նը-
կատի ունենալով այն հանգամանքը, որ օրիորդաց դպրոցի
գրամագլուխը մի շատ ողորմելի բան է, մտածում է տա-
նել 50-ամեայ յօբելեանը և առիթից օգտուելով՝ հանգա-
նակութիւն բաց անել մի «անձեռնմխելի գրամագլուխ» գո-
յացնելու յօգուտ նոյն դպրոցի:

Հ. Բագրատ վարդապետի ծրագիրը յաջողութեամբ պը-
սակւում է: Մայիսի 25-ին շքեղ հանդիսակատարութեամբ
տօնւում է ս. Կատարինեան օրիորդաց դպրոցի 50-ամեայ
յօբելեանը.*) և «անձեռնմխելի գրամագլուխ» անուան ներ-
քոյ՝ Նոր-Ջուղայում Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութեան
վարչութեան ձեռքով և Հնգկաստանում ու Ջաւայում՝ վի-
ճակաւոր քահանաների ձեռքով հաւաքւում է 5000 թու-
մանաչափ մի գրամագլուխ:

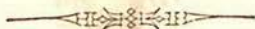
Սոյն գումարով 1911 թուին առաջնորդ Սահակ արք-
եպոս. Այվատեանը թումանեանց Թէհրանի ներկայացուցիչ
Ալէքսան-խան թուներեանցի միջոցով, յաջողւում է Զէլէսօլ-
թանի որդի Զէլալէ-գօվլէից Փէրիա գաւառի հայաբնակ Բո-
լորան գիւղը գնել Նոր-Ջուղայի Ազգ. երկսեռ դպրոցների ա-
նունով, որով դպրոցների բիւտճէի վրայ տարեկան միջին
թւով 1200 թումանաչափ աւելանում է:

*) «Նոր-Ջուղայի Լրաբեր» 1908 թ. № 5:

Նոր-Ջուղայի Հայ-Կաթօլիկաց վանքը
իր կրթութեամբ վարդապետների շնորհիւ, սկզբից
ի վեր՝ ժամանակ առ ժամանակ ունենում է
փոքրիկ դպրոցներ թէ՛ վանքումը և թէ՛ դուր-
սը մասնաւոր տներում: 1878 թուին Հ. Յա-
րութիւն վարդապետ Առաքելեանի ջանքերով
կառուցւում է «Ա. Գրիգոր Լուսաւորիչ» անունով մի տղա-
յոց դպրոց և քիչ յետոյ էլ բացւում է օրիորդաց: Վերջինս
շատ կարճ կեանք է ունենում, որովհետեւ բաղկացած է լի-
նում միայն մի քանի կաթօլիկ հայերի աղջիկներից, որոնց
գուրս գալու հետ միասին փակւում է և դպրոցը: Իսկ
տղայոց Ա. Գր. Լուսաւորիչ դպրոցը տասնուհինգ տարի
պահւում է որպէս Նոր-Ջուղայում այն ժամանակ գոյու-
թիւն ունեցող միւս դպրոցների չափ կրթութիւն մատա-
կարարող մի հաստատութիւն և բաւական թւով էլ աշա-
կերտներ է ունենում առաջները, սակայն Ազգ. Կեդրոնա-
կան դպրոցի կանոնաւորուելովը սկսում են աշակերտները
կամաց-կամաց նուազել, մինչև որ 1893 թուին բոլորովին
փակւում է: Երեք տարուց յետոյ նորից բացւում է, բայց
չուտով դարձեալ փակման դատապարտւում:

1903 թուին Հայ-Կաթօլիկաց պատրիարք Էմմանուէ-
լեանը թողնելով Նոր-Ջուղայի թեմը, վերջինս ընկնում է

Ուրմիրոյ Լատին եպիսկոպոսութեան անմիջական իրաւասութեան ներքոյ: *) Հետզհետէ գալիս են բաւական թւով վարդապետներ ու կոյսեր և իրենց ձեռքն առնում 1705 թուին կառուցուած վանքն ու եկեղեցին: Ասլա բայ են անում ս. Գր. Լուսաւորիչ տղայոց դպրոցն և Կուսանոցսւմ աւելացնում մի նորն՝ օրիորդաց համար:

Յրանսերէն լեզուն սովորելու նպատակով, միւս դպրոցներէն՝ չլիսաւորապէս բողոքականաց մօտից սկսում են նախ կաթօլիկ ծնողների երեխաները և յետոյ հայերից կամաց-կամաց հաւաքուել նորաբաց դպրոցները:

Աշակերտ-աշակերտութեան հետզհետէ բազմանալու շնորհիւ, անհրաժեշտ կարիք է զգացուում ձեռնարկելու նոր շինութիւնների: Ուստի Կուսանոցի շինութեան վրայ աւելացրւում է մի երկրորդ յարկ, իսկ Վանքի պարտիզում մի երկրորդանի նոր դպրոց տղայոց համար: Սոյն դպրոցի շինութիւնն աւարտելուց յետոյ, փակուում է ս. Գր. Լուսաւորիչ դպրոցը և իր ամբողջ սարքով տեղափոխուում այստեղ 1901 թուի Սեպտտուի 20-ին:

Կաթօլիկ միսիօնարութեան արդի երկսեռ դպրոցները իրենց յաջողութեամբ պարտական են վերատեսուչ հ. Է. Գրմաուտի եռանդուն գործունէութեան, որ բացի Նոր-Ջուղայում հաստատած երկսեռ դպրոցներից, 1911 թուից սկսած Սփահանում յատկապէս պարսիկ ժողովրդի համար հիմնում է մի այլ դպրոց «Սէթարէ-սօբհ» (Արուսեակ) անունով:

*) «Հայտնի երկր» 1904 թ. № 83:

1876 թուին բողոքական միսիօնարները հաստատում են Նոր Զուղայում մի տղայոց դպրոց, ուր անգլիերէն լեզուն սովորելու նպատակով սկսում են մեծ թւով երեխաներ յաճախել: Եւ իրաւ, մասնաւանդ Պր. Հէնրու տեսչութեան օրով դպրոցը յառաջադիմութեան կողմից նախանձելի տատիճանի է հասնում և մի խումբ կրթուած երիտասարդներ ընծայում Նոր-Զուղային: Սակայն լեւոյ, կամաց-կամաց կոր-ցընում է իր նախկին հմայքը, մինչև հասնում է մեր օրերը:

Տղայոց դպրոցի սկզբնաւորութիւնից քիչ լեւոյ հաս-տատում են և մի օրիորդաց դպրոց, որ նոյնպէս ունե-նում է իր փառաւոր անցեալը, յատկապէս աշակերտու-թեան քանակի կողմից:

1905 թուից սկսած Միսիօնարութիւնն ընդարձակելով իր գոլճունէութեան շրջանը և միևնոյն ժամանակ նպա-տակ ունենալով բուն պարսիկ ժողովրդի մէջ դործել, կամաց-կամաց կենտրոնանում է Աֆահանում, հետեւաբար և սահ-մանափակում է Նոր—Զուղայի երկսեռ դպրոցները, մանա-ւանդ տղայոցը:

Աֆահանում մտադիր են կառուցանել ի միջի ալլոց և մի բարձրագոյն դպրոց (կոլլէջ), համապատասխան հռչակա-ւոր Հիւանդանոցին: Վերջինս իր մարդասիրական ծառայու-թեամբ ուղղակի պատել է բերում Քրիստոնէական կրօնին, որի սկզբունքները տարածելու կոչումն ունի Միսիօնարու-թիւնը:

Նոր - Զուգայի պատմութեան
մէջ «Վաճառականութիւն Զու-
գայեցեաց» գլխում 1:02 թուին Մեծ-

Մէլգան թաղի «Խօջա-Նազա-
րէնց տասնակ» կոչ-

ուած մասում, լիջւում է Աւետ Քանանեան մի վաճառա-
կանի անուն: Ենթադրւում է, որ սա ի թիւս բազմաթիւ
ալլ գաղթականների, ժեւրդ գարի վերջերին թողած լինի
Պարսկաստանը և գաղթած Ռուսաստանի զանազան վայրեր:
Ենթադրւում է նոյնպէս, որ սոյն ազգատոհմի շատաւիդ-
ներից մէկն լինի և Հանգուցեալ Քէորդ Քանանեանը, որ
ծնւում է Ղզլարում 1834 թուին:

Գ. Քանանեանը նախնական կրթութիւնը ստանում
է Ստաւրոպոլի գիմնազիայում, իսկ 1854 թուին մտնում է
Մոսկուայի Համալսարանի պատմա-լեզուաբանական ֆակուլ-
տետը: Այս թուականներին Մոսկուայում հայ ուսանողնե-
րի սահմանափակ չքանում կազմւում է մի գրական ընկե-
րութիւն, որի նպատակն է լինում տալ ժողովրդին դիւրամ-
բունելի ընթերցանութեան գրքեր և այդպիսով զարկ տալ
նորածին աշխարհիկ գրականական լեզուին: Ընկերութեան
երեք հիմնադիր անգամներից մէկն է լինում Քէորդ Քանա-
նեանը, որի անունն և ազգանունն սկզբնատառերը գրա-
նւում են նոյն ընկերութեան՝ «Գալստ — Քաթիպա» ան-
ունն մէջ, որ և լեռոյ դառնում է ընկերութեան աւե-
լի քանքարաւոր անդամի՝ բանաստեղծ Ռաֆայէլ Պատկա-

նեանի կեղծանունը:

1858 թուին Գ. Քանանեանը յաջողութեամբ աւարտելով պատմաբանական բաժանմունքը, պահուած է նոյն համալսարանում որպէս ուսուցչապետ պատմութեան: Պատրաստուելով մագիստրոսական քննութեան, Քանանեանը զբաղուած է միաժամանակ և պատմութեան դասաւանդութեամբ: Այս առարկային հիմնովին տիրապետելը, խօսելու ձիրքը, մեղմ և հեզաձամբոյր բնաւորութիւնը, ինչպէս և աշակերտների հետ վարուելու հմտութիւնը, միանգամից բարձրացնում են տաղանդաւոր մանկավարժին և նա շատ դասեր է ունենում Մոսկուայի այն ժամանակուայ նշանաւոր դպրոցներում:

1861 թուին Լազարեան ձեմարանից հեռանում է բնիկ Նոր-Ջուղայեցի՝ պրոֆէսոր Մկրտիչ Էմինը և նրա տեղը ժափուր է լինում: Քսանհինգ-ամեայ Գէորգ Քանանեանի թեկնածութիւնն է գրւում և նա մտնում նոյն ձեմարանը վերահսկիչի պաշտօնով: Քսան տալուց լետոյ Գ. Քանանեանը նշանակւում է Լազարեան ձեմարանի տեսուչ և այդ պաշտօնին անդաւաճան կերպով նուիրուած մնում է մինչև մահը:

Գէորգ Քանանեանը Լազարեան ձեմարանում 36 տարի պաշտօնավարելով, մտցնում է մի շարք կարևոր բարեփոխումներ և վերանորոգումներ թէ ուղղութեան, թէ ծրագրի և թէ շինութեան կողմից, որով յաջողւում է բարձրացնել նոյն ձեմարանի դիրքը, որ մինչև իր օրերը մօտեցել էր կորցնելու նախնական բնաւորութիւնը և իջնելու հասարակ դպրոցի:

Կատարեալ վստահութիւնը և յարգանքը դէպի դասատուներին դարձունէութիւնը, մշտական պատրաստակամու-

Թիւնը լսելու ամենքը կարծիքները, հակադիր հայեանքները հաշտեցնելու ունակութիւնը և պատահած պառակտումը մարեցնելու յատուկ տակար Քէորգ Քանանեանին սիրելի են դարձնում Լազարեան ճեմարանի բոլոր ուսուցիչներին: Նրանցից ամեն մէկը աշխատում է խաղաղ և աշխոյժ, իմանալով որ կայ մէկը իր արժանիքը գնահատող և առ հարկին իրեն օգնութեան հասնող:

Քէորգ Քանանեանը իր ժամանակի սաների համար լինում է մի գլխած և խնամող հայր: Նա ճանաչում է ոչ միայն ամենքին, այլ և այն շրջապատը, այն միջավայրը, որից դուրս էր եկել երեխան: Ընտանիքից և հայրենիքից կտրուած և հեռու օտարութեան մէջ ընկած դժբախտ երեխաները մի առանձին վստահութեամբ են մօտենում իրենց սիրելի տեսուչ Քէորգ Քանանեանին՝ իրենց կարիքներով և վշտերով, հաւատացած լինելով, որ անպայման կը վայելեն նրանից խորհուրդ և պաշտպանութիւն, սէր և համակրութիւն:

Գաղանի խորհրդական տեսուչ Քէորգ Քանանեանը այնքան տարուած է լինում Լազարեան ճեմարանով և այնքան նուիրուած է լինում գաղտնիարակչական վեհ գործին, որ ժամանակ չէ գտնում գրելու, թէև ունենում է առաջնակարգ գրական տաղանդ: Նրա տպագրուած աշխատութիւնների մեծ մասը վերաբերում է Լազարեան ճեմարանին և Տաճկահայութեան, որի ճակատագրով նա սկսում է հետաքրքրուել դեռ 1865 թուին — Զէյթունցիների ապստամբութեան ժամանակ և որի նկարագրութեանը նուիրում է մի շարք յօդուածներ:

Անօրինակ չարիքը որ պայթեց դժբախտ տաճկահայերի գլխին և ռուս մամուլի մի քանի օրգանների թշնամա-

կան վերաբերմունքը դէպի հայերը, ստիպում են Պ. Քանանեանին մի ընդարձակ պատմական տեսութիւն գրել Ռուսաստանի՝ Ալէքսէյ Միխայլովիչի և Պետրոս Մեծի ժամանակից հայերի հետ ունեցած յարաբերութիւնների վրայ և դրանով լուսաբանել Հայկական հարցը, սակայն անազորոյն մահը զրկում է նրան այս կարևոր աշխատութիւնն աւարտելու հնարաւորութիւնից և նա մեռնում է 1897 թուի Յունիսի 4-ին: *)

Պ. Քանանեանի մահուամբ Հայութիւնը կորցնում է մի անձնազոհ և տաղանդաւոր մանկավարժ, Լազարեան ճեմարանը՝ մի սրտացու և քրանաջան տեսուչ, իսկ նոյն ճեմարանի աշակերտութիւնը՝ մի բարի, հոգատար և խնամոյց հայր:

Գէորգ Քանանեանը մի իղձ, մի փափաղ է ունենում, այդ այն է, որ հայաբնակ որ և է վայրում մի դպրոց հիմնէ. սակայն իրեն միայն յայտնի պատճառներով, այդ բանը նրան չի յաջողում կենդանութեան ժամանակ:

1899 թուին տ. Վառվառէ Քանանեանը վճռում է իրագործել իր անմոռանալի ամուսնու ջերմ ցանկութիւնը: Իսկ սրովհետև այդ ժամանակ Գօլիցիյնեան հայակեր քաղաքականութեան շնորհիւ Ռուսաստանում հայոց դպրոցները փակուել էին և հետևապէս նոյն տեղը մի նոր դպրոց բաց անելու մասին մտածելն անգամ աւելորդ էր, ուստի վճռում է այդ դպրոցը բաց անել Պարսկաստանի հայաշատ քաղաքներից մէկում:

Գիմուսներ են լինում տ. Քանանեանին Պարսկաստանի մի քանի կենտրոններից, խնդրելով իրենց մօտ բաց անել դպրոցը: Տիկին Վ. Քանանեանը առատանում է, սրտեղ ար-

*) Պր. Ջանչեանի «Ազրալրական օգնութիւն» էջ 640:

դեօք հիմնել, որ թէ նպատակարարմար լինի և թէ անհրա-
ժեշտութիւնն աւելի զգալի:

Երկար մտածելուց յետոյ, անձամբ դիմում է ս. Էջմի-
ածին և սոյն կարեւոր խնդրի առթիւ հայցում է Վեհ. Կա-
թողիկոսին, որ բարեհաճէ որ և է պաշտօնով Մոսկուայում
գտնուող հ. Բագրատ վ. Վարդազարեանին ուղարկել Նոր—
Ջուղա, որպէսզի ուսումնասիրելով Պարսկաստանի հայա-
բնակ կենտրոնները, ուր որ յարմար կըգտնէ ըստ իր հա-
յեցողութեան, խորհրդատրէ իրեն իր ցանկացած դպրոցը
հիմնելու:

1900 թուի վերջերին երջանկալիշատակ Խրիմեան Հայ-
րիկի կոնգակով և յանձնարարութեամբ հ. Բագրատ վարդա-
պետը գալիս է Նոր—Ջուղա որպէս Առաջնորդական փոխա-
նորդ: Նա ի մօտոյ ծանօթանալով Նոր—Ջուղայի տեղա-
կան պայմանների հետ և ի նկատի առնելով այն հանգա-
մանքը, որ թէև ամենաշատ հայ աշակերտութիւն ունեցող
վայրն է ամբողջ Պարսկաստանում, սակայն եղած ազգ.
դպրոցները (այն ժամանակուայ) բիւռճէի խիստ սահմանա-
փակ լինելուն շնորհիւ՝ անկարող պիտի լինին ժամանակի պա-
հանջներին գոհացումն տալ, հետևապէս ապագայում անկ-
ման գրութեան են հասնելու ի մեծ ուրախութիւն օտար
մրցակիցների: Ուստի գալիս է այն եզրակացութեան, որ
Նոր—Ջուղան իր մի շարք ազգային հաստատութիւններով
ամենալարմար տեղն է Պարսկաստանում Գէորգ-Քանանեան
դպրոցը հիմնելու: 1901 թուի Հոգաբարձական Ժողովներում
մշակում է կանոնադրութեան գլխաւոր կէտերը և գործի
դրութիւնը մանրամասնաբար զեկուցանում տիկին Վ. Քա-
նանեանին: Յարգելի Տիկինը բոլորովին վստահացած հ. Բագ-
րատ վարդապետի ցուցմունքներին ու հրահանգներին, ըն-

դուհուժ է իր հիմնելիք դպրոցը բաց անել Նոր-Ջուղայում, յատկացնելով հանգ. ամուսնու՝ Գէորգ Քանանեանի թողած 47,000 ռուբլի գումարը այդ նպատակին (40,000 իբրև անձեռնմխելի գրամագլուխ, իսկ 7000 դպրոցի շինութեան համար):

Քանի որ Գէորգ-Քանանեան դպրոցը վերջնականապէս հաստատելու համար երկու կողմից դեռ կային մի քանի կէտեր, որոնք պիտի պարզաբանուէին, իսկ նամակագրութեամբ էլ դժուար էր լինում և գործը ձգձգուում, անհրաժեշտ է համարուում որ հ. Բագրատ վարդապետը վերադառնայ ս. Եջմիածին և Մոսկուա, անձամբ բանակցելու դպրոցի հիմնադիր տ. Վառվառէ Քանանեանի հետ, որ ցանկանում էր օր առաջ տեսնել իր նպատակը իրագործուած:

Որովհետեւ յարգելի Տիկինը ցանկութիւն է ունենում իր հիմնելիք դպրոցը ապագայում ընդարձակել, միջնակարգ դարձնել և գործնական գիտութիւններ ևս մտցնել, ուստի համաձայնում է շինութեան համար յատկացրած 7000 ռուբլի գումարն աւելացնել: Իսկ Հոգաբարձութեան յայտնած մանրամասն տեղեկութիւնների հիման վրայ՝ Մոսկուայում ճարտարապետի ձեռքով կազմել է տալիս ապագայ շէնքի յատակագիծն ու նախահաշիւը:

1902 թուին Գէորգ-Քանանեան դպրոցի կանոնադրութեան գլխաւոր հիմքերը մշակուում և Վ.հ. Հայրապետից վաւերացրուում են Ս. Եջմիածնում Յունիս 6 թուակիր մի սրբատառ կոնդակով:*)

Նոյն թուի վերջերին հ. Բագրատ վարդապետը վերադառնում է Նոր-Ջուղա, որպէս Առաջնորդական Փոխանորդ և

*) Հանդիսաւոր կերպով կարգացուած Նոր-Ջուղայի Ա. Ամենափրկչեան Վանքում Գեկտ. 22-ին:

միևնույն ժամանակ Թեմական վերատեսուչ գալրոցների և Ներկայացուցիչ տ. վ. Քանանեանի: 1903 թուի գարնանը ձեռնարկուում է Գէորգ-Քանանեան մանկապարտէզի և երկ-դասեան գալրոցի շինութեան դործը և 1905 թուին աւարտ-ւում է, մօտ. 11,000 թուման ծախսելով: *)

Այսպէս, 1901 թուից սկսած Գէորգ Քանանեանի ի-շատակին հաստատուում է Նոր-Ջուղայում «ԳԷՈՐԳ-ՔԱՆԱՆԵԱՆ ԳՊՐՈՅԸ» և 40,000 ռուբլի դրամագլխի տարեկան 2000 ռուբլի տոկոսն ուղարկուում է շարունակաբար մինչև 1904 թիւը, երբ տ. վ. Քանանեանը կանխաւ յայտնած իր ցան-կութեան և Հոգաբարձութեան խնդրանայ համաձայն՝ բարե-հաճում է ամբողջ դրամագլխիւր փոխադրել Նոր-Ջուղա: Սրուայ թանգ կուրսով՝ ստացուած դրամագլխիւր փոխանց-ւում է պարսկական դրամի և վրան աւելացնելով տոկոսի մի մասը լինում է 25,000 թուման, որ ապահովացրւում է Աֆահանի Կայսերական բանքում:

1905 թուի Սեպտ. 26-ին շքեղ հանգիստաւորութեամբ կատարւում է գալրոցի բացման հանգէսը և Ս.գգ. Կեդրո-նական ու ս. Կատարինեան գալրոցների աշակերտ-աշակեր-տուհիները մինչև Բ. դասարանը աեղափոխուում են Գէորգ Քանանեան գալրոցը, որ Հայրապետական սրբատառ կոնգա-կով յարգելի տ. վ. Քանանեանի կողմից նուիրաբերւում է ազգին իր հոյակապ շինութեամբ ու 25,000 թուման դրա-մագլխով և միանում Նոր-Ջուղայի Ս.գգային երկսեռ գալրոց-ների հետ:

*) Սոյն գումարի 1000 թումանովը գնւում են երկու տներ, շէնքի տեղն ըն-դարձակելու համար:

ԿՈՆԴԱԿԻ ՊԱՏՃԷՆԸ

ԿՐՏԻՉ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԱՆՀԱՍԱՆԵԼԻ ԿԱՄՕՔՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵՇՍՐ ԱԹՈՒՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿԻ ԷԶՄԻԱՆՆԻ:

Տամբ զայս Կոնդակ հաստատութեան առ յապայն ի դործադրութիւն յանուն Տ. Թեմակալաց վիճակին Պարսկ.-Հնդկաստանի, Փոխանորդաց նոցին, Առաջնորդական Խորհրդարանին Զուղայու, Թեմական Վերատեսչաց, Հոգաբարձուաց Դպրոցաց և համայն ժողովրդին հայոց վասն նորոգ բացեալ Դպրոցին յանուն և ի յիշատակ ի Տէր հանգուցեալ Գաղտնի Խորհրդական Գէորգայ Քանանեան:

Յիշատակաց արժանին՝ հիմնադիրն Գէորգ-Քանանեան Դպրոցին վիճակիդ՝ Պետական Գաղտնի Խորհրդական Գէորգ Քանանեան, իբրև ճշմարիտ հայ և իբրև հարազատ զաւակ մօրս լուսոյ Ա. Էջմիածնի, զգացեալ զպարտս իւր առ

ազգն և եկեղեցին ի վերջին ամս իւր ցանկացեալ էր բա-
նալ Գալուց մի ազգային ի կարեւոր կեդրոնի միում յաղագս
լուսաւորութեան, կրթութեան և դաստիարակութեան կա-
րօտաւոր հալ մանկուոյն, յանձնելով զիրագործումն ցան-
կութեան իւրոյ՝ տիկնոջ իւրում: Յետ մահուան հանգսեցե-
լոյն, բարեպաշտուհի ամուսին նորին Գերագնուհի տիկին
Վառվառէ Քանանեան՝ իբրեւ հաւատարիմ աւանդապահ ա-
մուսնոյն իւրոյ և կատարող կամաց հանգուցելոյն, սրբութեամբ
կատարեաց զփափագ ամուսնոյն, տալով քառասուն եօթն
հազար ըուբլի յայն նպատակ: Եւ ընկալեալ ի Մէնջ զհրա-
ման և զօրհնութիւն ի գործ ձեռնարկութեան Գալուցին՝
որոշեաց բանալ զայն ի Նոր-Ջուղա, յանձնելով զայն հոգ և
հսկողութիւն Փօխանսրգի Առաջնորդի վիճակիդ և միաբա-
նի Մայր Աթոռոյս Հոգեշնորհ Տ. Բագրատ Վարդապետի Վար-
դապետեան: Արդ՝ որ տուաք զհաւանութիւն մեր և զհա-
ճութիւն յաղագս բացման Գէորգ-Քանանեան Ուսումնարա-
նին ի քաղաքիդ Ջուղայու իրանեան աշխարհիդ՝ ընդ հովա-
նեաւ Նորին Արեգակնափայլ Անճութեան Սուգաֆֆար-էդ-
դին Շահնշահին և Յաջորդաց Նորին Ինքնակալացն Իրանի,
պարտիս Մեր համարիմք սովին Հայրապետական Կանդակաւ
հաստատել և տալ զծրագիրն Գալուցին յանձնարար գործա-
դրութիւն յապագային:

«ա). Անճարգոյ տիկին Վառվառէ Քանանեանի ցանկա-
լութեան համաձայն Նոր-Ջուղայի կեդրոնական և յարմարաւոր
տեղում սիտի կառուցուի նրա ամուսնու թողած գրամով
մի նոր շէնք «Գէորգ-Քանանեան» Գալուցի համար:

բ). Այդ Գալուցի շէնքն լինելու է եկեղեցական սեփա-
կանութիւն՝ մահմէդականաց օրէնքի համաձայն վախճ:

գ). Գէորգ-Քանանեան Գալուցի պահպանութեան հա-

մար տիկին Վառվառէ Քանանեանը՝ ի լիշատակ իւր ամուսնու Քաղանի Խորհրդական Գէորգ Քանանեանի և նրա ցանկութեան համաձայն, նուիրում է քառասուն հազար ռուբլի (40,000 ռ.), որ թողել է իր ամուսինը այդ նպատակով, (բացի դպրոցի շէնքի համար յատկացրած գումարից):

բ). Գպրոցի պահպանութեան համար յատկացրած ամբողջ գումարը պիտի մնայ անձեռնմխելի դրամագլուխ Գէորգ-Քանանեան Գպրոցի անունով միանգամայն ապահով Պրամատան մէջ՝ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի, Հիմնադրի (իսկ մահուանից յետոյ Կտակակատարների) և Գպրոցի Հոգաբարձական մարմնի հսկողութեան և պահպանութեան տակ: Եթէ հարկ լինի այդ դրամագլուխը հանել մի դրամատանից և գնել Ռուսաստանի կամ արտասահմանի այլ ապահով դրամատան մէջ և կամ գնել մի ապահով և շահաբեր կալուածք, այդպիսի բոլոր պատասխանատու գործողութիւնները պիտի կատարուին Հիմնադրի (Կտակակատարների) և Քանանեան Գպրոցի Հոգաբարձութեան փոխադարձ համաձայնութեամբ և Վեհափառ Կաթողիկոսի թուրքում:

գ). Գէորգ-Քանանեան Գպրոցը առաջիմ երկդասեան է (հինգ տարուայ դասընթացով), երկսեռ մանկապարտէզով, իսկ ապագայում, երբ Գէորգ-Քանանեան Գպրոցի նիւթական միջոցները կընկերեն, հետզհետէ պիտի բացուին յաջորդ դասարաններ և օ, և դառնայ միջնակարգ դպրոց գործնական տնտեսականով:

դ). Գէորգ-Քանանեան Գպրոցը առաջիմ լինելով երկդասեան, ծառայում է իբրև նախակրթական մասն Եր-Ջուղայում գոյութիւն ունեցող Կեդրոնական Գպրոցի, վերջինի հետ կապ ունենալով ծրագրի միութեամբ և յաջորդականու-

թեամբ: Գ.-Քանանեան Դպրոցը միշտ պիտի պահպանէ իր ինքնուրոյն գոյութիւնը:

է). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցը ընդ միշտ անփոփոխ պահելով իր անունը, գտնուելու է ազգիս Վեհափառ Կաթողիկոսի և Թեմական Առաջնորդի հսկողութեան և հովանաւորութեան տակ, բայց կառավարուելու է ընտրած Հոգաբարձական մարմնի ձեռքով:

ը). Հոգաբարձական մարմինը բաղկացած պիտի լինի ութը (8) անդամներէից, որոնք պիտի ընտրուին Նոր-Ջուղայի եկեղեցիների ծխականների կանոնաւոր ժողովում, որ կալու նալու է Թեմական Առաջնորդի նախագահութեամբ:

ը). Հիմնադիր տիկին Վառվառէ Քանանեանը սրատուաւոր Հոգաբարձուհի է Գ.-Քանանեան Դպրոցի:

ժ). Տիկին Վառվառէ Քանանեանը իրաւունք ունի ընտրել և նշանակել Փոխ-Տեսուչ Գ.-Քանանեան Դպրոցի համար՝ իւր և դպրոցի Հոգաբարձութեան փոխադարձ համաձայնութեամբ, իսկ նրա մահուանից յետոյ՝ Կտակակաւարների և Հոգաբարձութեան:

ժա). Ի նկատի ունենալով, որ Գէորգ-Քանանեան Դպրոցը բնականաբար շատ մօտ կըլինի Հիմնադրի սրտին, Հոգաբարձութիւնը իր պարտքը կըհամարի միշտ խորհրդակցել նրա հետ այն ամեն կարեւոր խնդիրների մասին, որոնք կարող են նպաստել Գ.-Քանանեան Դպրոցի բարեկարգութեանն և յառաջագիմութեանը ըստ ուսումնականի և ըստ տնտեսականի:

ժբ). Հոգաբարձութիւնը ընդհանուր լինելով Նոր-Ջուղայի երկսեռ դպրոցների համար, իւրաքանչիւր ուսումնական տարավերջին, ինչպէս Գէորգ-Քանանեան Դպրոցի, նոյնպէս Ջուղայի միւս Դպրոցների հաշիւները պիտի տպագրի

և ներկայացնի Ազգիս Վեհափառ Հայրապետին, Առաջնորդին և հասարակութեան ի քննութիւն: Այդ հաշուի հետ միասին Հոգաբարձութիւնը պիտի ուղարկէ Գ.-Քանանեան Դպրոցի մանրամասն հաշիւները և ուսումնական տեղեկագիրը տիկին Վառվառէ Քանանեանին:

ԺԳ). Առաջնորդական Փոխանորդ և Դպրոցների Վերատեսուչ Տ. Բազրատ Վարդապետ Վարդազարեանը լինելու է ներկայացուցիչ Հիմնադրի կողմից և ունենալու է ձայն Հոգաբարձական Ժողովում. իսկ նորա բացակայութեան ժամանակ, հիմնադիր տիկին Վառվառէ Քանանեանը իրաւունք ունի ներկայացուցիչ ընտրել Հոգաբարձութեան անդամներից մէկին և կամ որ և է ձեռնհաս անձին Զուգայից:

ԺԴ). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցը, ինչպէս և Զուգայի միւս դպրոցները միշտ դրուած պիտի լինին ազգային զօրեղ հիմքերի վերայ և կազմակերպուած Ժամանակակից մանկավարժական պահանջների համաձայն:

ԺԵ). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցը հետզհետէ վերածելով միջնակարգի, ծրագրի մէջ (բարձր դասարաններում) պիտի մտնեն զօրձնական գիտութիւններ (արհեստագիտական, առևտրական, և երկրագործական բաժինով տեղական պայմանների համաձայն):

ԺԶ). Գէորգ-Քանանեան Դպրոցում, ինչպէս և Զուգայի միւս դպրոցներում, Հայոց լեզուն, Հայոց պատմութիւնը, Հայոց գրականութիւնը և Հայոց եկեղեցական պատմութիւնը անհրաժեշտ առարկաներ պիտի լինեն:

ԺԷ). Գ.-Քանանեան Դպրոցում բոլոր առարկաները պիտի դասախօսուեն Հայոց լեզուով, բացի օտար և Պետական լեզուներից:

ԺԸ). Ն.-Զուգայի դպրոցները կունենան մի ընդհանուր

Տեսուչ (Հոգարարձական ժողովի ընտրութեամբ). իսկ Քանանեան Դպրոցը առանձին փոխ-տեսուչ, որոնք պիտի լինին Հայ Լուսաւորչական:

ԺԼ. Տեսուչը Ք.-Քանանեան Դպրոցի վերաբերմամբ կարգադրութիւն անուժ է անպատճառ փոխ-տեսչի հետ խորհրդակցելով և նրա միջոցով:

ԺԵ. Տեսուչը Հոգարարձական ժողովի անդամ է և ունի մի ձայն, իսկ երբ խնդիրը վերաբերում է Քանանեան Դպրոցին, փոխ-տեսուչն ևս ներկայ պիտի գտնուէ Հոգարարձական ժողովին նոյն իրաւունքներով:

ԺԶ. Բոլոր ուսուցիչները պիտի ունենան բարձրագոյն կամ միջնակարգ կրթութիւն և լինին Հայ:

ԺԷ. Տեսուչը, փոխ-տեսուչը և ուսուցիչները իբրեւ մանկավարժական մարմին՝ անկախութիւն պիտի ունենան կրթութեան և մանկավարժական խնդիրներում, անշուշտ ղեկավարուելով դպրոցների համար մշակուած ծրագրով և կանոնադրութեամբ, որ վաւերացրած կլինի Ծալրագոյն Հոգեւոր Իշխանութեան կողմից:

ԺԸ. Եթէ ապագայում պայմանները փոխուելով, հարկ լինի փոխադրել Ք.-Քանանեան Դպրոցը Ն.-Ջուղայից՝ Հայաստանի մի որ և է բազմաձայն լարմարաւոր կեդրոն, այդպիսի դէպքում այդ որոշումը պիտի կաշանայ Վեհ. Կաթողիկոսի, Կաթակատարների և Հոգաբարձութեան փոխադարձ համաձայնութեամբ:

ԺԹ. Ամեն տարի Սեպտ. ամսին Ա. Պէտրդ-Պօրափարի տօնին պիտի մատուցանել պատարագ ի լիշատակ հանգուցեալ Պէտրդ Քանանեանի և կատարել հոգեհանգիստ Ն.-Ջուղայի Ամենափրկչեան Վանքում, կամ Ա. Պէտրդայ Եկեղեցում, ուր ներկայ պիտի լինեն Քանանեան Դպրոցի ուսուցիչներն ու աշակերտները:

իէ). Հիմնադիրը (կամ Ատակահատարները) իրաւունք ունի ուղարկել ծի ներկայացուցիչ՝ անձամբ մօտից ծանօթանալու համար Գ. - Քանանեան Գալուսի հետ և զեկուցանելու ։

Հաստատելով զվերոյգրեալ ծրագիր, Մեք լիալոյս եմք, զի Գերապետիւ Աթուակալք Ն. Զուգալի, Բարեհորհ Փախանորդք, Խորհրդարան Առաջնորդարանից, որպէս և Հոգաբարձուք և Տեսուչք՝ սեպուհ պարտիս ինքեանց համարեցեն սրբութեամբ և անթերի կատարել կէտ առ կէտ զլօգուածս ծրագրին, որ ի Կանգակիս, առ ի արգիւնաւոր և լաւատե կացուցանել զղալոցն ըստ ցանկութեան ազգասէր հիմնադրին և բարեպաշտուհի տիկնոջ, որ ունի հաստատապէս գգիտաւորութիւն ընդարձակելոյ զայդ հաստատութիւն, ապահովելոյ նորանոր նախաձեռնութեամբ լիւրմէ կոյժանէ ի պէտս գործնական գիտելեաց, նախանձեր լալս հալ ազգին հանգիսացուցանելով, որով և փառաւորեցին հոգիք հիմնադրացն յերկինս և օրհնեցին լիշատակք նոյն լազգաց լազգս։ Եւ Մեք մաղթելով ի Տեառնէ զհանգիստ հոգւոյ հիմնադրին և արեւշատութիւն գերազնուհի տիկին Վառվառեայ Քանանեան՝ իրադործողի զկամս ամսանոյն, աղօթեմք, զի Տէր Աստուած յարտեւ պահպանեցէ զայդ նոր ուսումնարանդ վասն ազգիս մէրոյ և փոքրեանց մերտղնէից. զօրացուցէ Փրկիչն զաշխատաւորս և զվաստակաւորս, զհոգաբարձուս և զնախակալս ազգային հաստատութեանդ ալգորիկ։ Յիշատակն արգարաց օրհնութեամբ լիշեսցի, և օրհնութիւն Աստուածային հանդերձ պահպանութեամբ Աջոյն Ա. Լուսաւորչին ի վերայ հաստատութեանդ եղիցի, ամէն։

Մ Կ Ր Տ Ի Չ

Կարուղիկոս Ամենայն Հայոց

ի 6 Յունիսի 1902 ամի

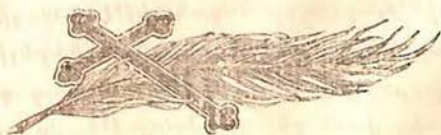
և ըստ Տումարիս ՌՅԾԲ.

ի Հայրապետութեան Մերում թ, ամի,

յԱրարատեան Մայր Աթոս Ս. Էջմիածնի, — ի Վարդաշապատ թ, 871

Վարկասի Հայուժեան մէջ իր բարեգործութեամբ յայտ-
նի՝ Ազնւոյնի տ. Վասիասէ Բանանեանը Նոր-Ջուղայի Գէ-
որգ Բանանեան դպրոցի հետ միաժամանակ հ. Բագրատ վ.
Վարդապետեանի միջոցով բարեհաճում է հիմնել Փէրիա գա-
ւառի Նամակերտ գիւղում և մի գիւղական դպրոց «Յովնա-
նեան» անունով ի իշխատակ իր ծնողաց: Սոյն դպրոցի շինու-
թեան համար ևս նուիրարբերում է 800 ոսկւի. սակայն
որովհետեւ այդքան գումարով հազիւ հնարաւոր է լինում
մեծ ծրագրով հիմնած դպրոցի շինութեան կէսը միայն ա-
ւարտել, ուստի ս. Ամենափրկչեան վանքի միաբան և նոյն
գաւառի հոգեւոր հովիւ՝ հ. Եգնիկ վ. Երկարակեցեանն աշ-
խատում է գիւղացիներից հանգանակութեամբ և զանազան
աղբիւրներից հոգալով լրացնել հսկալ շինութիւնը, որ այ-
սօր պատիւ է բերում նոյն գաւառի Հայուժեան և միւ-
նայն ժամանակ ծառայում է իբրեւ Փոխանորդարան թեմիս
Հոգեւոր իշխանութեան Փէրիայի ներկայացուցչի:

Իսկ յարգելի Տիկինը նոյն դպրոցի գոյութիւնը պահ-
պանելու համար լատկացնում է 4000 ոսկւի, որ ապահովա-
ցրում է Եզր. Թումանեանց Թէհրանի ասեւորական տանը և
որի եկամտով կառավարւում է Յովնանեան դպրոցը: *)

*) Տիկին Վ. Բանանեանը Նոր-Ջուղայի «Վ. Բանանեան» և Նամակերտ գիւղի
«Յովնանեան» դպրոցների գոյութիւնը ապահովելուց զտա, հոգում է և նրանց բա-
րեկրթութեան մասին, ուղարկելով սեղան-նստարանների ու կահ-կարողների
ծախարիւր և նուիրելով զանազան իրեր — մոլորակալապետ, երկրապունդ, թանկագին
զրբեր, հանգ. Բ. Բանանեանի, հ. Բալլրատ վարդապետի և իր մեծաղբիւր պատկեր-
ները, մանկատարուղի նիւթեր-խաղալիքներ և այլն:

1900 թվաին առաջնորդ Մաղաքիա եպս. Տէրունեանը Ա. Կաթարինեան օրիորդաց զըս-
րացի հետ միասին ձեռնարկում է և մի Հոգեւոր գի-
շերօթիկ գալուց բանալ Ամենափրկչեան ս. Վանքի ծո-
ցումը, լատկապէս գիւղացի քահանայացու պատանի-
ներին ձրիաւար կրօնական կրթութիւն տալու հա-
մար: Այս իսկ նպատակով հանդանակում է մի հազար թու-
մանաչափ գումար և իր ձեռնարկի մասին տեղեկագրում ս.
Էջմիածին:

Հոգեւորս Խրիմեան Հալքիկը խորհրդատուում է ի միջի
ալուց և հետեւեալը.

«Երբ իբրեւ գիշերօթիկ ընդունուին զեղացւոց մանուկ-
ներ, անշուշտ քաղաքացւոց ազքատ մասն կամ դանուած
որբերն ևս պիտի ստիպուիք ընդունել, որով երթալով կը
ժանրաբեռնի գալրանոցի վիճակը և անհնարին կըզաւնայ շա-
րունակել: Արգիօք կարելի կըլինի որ գիւղացի աշակերտ-
ներ քաղաքացւոց տներ պատաղարուին, գիւղացիք նոցա
հաց և ուրիշ պարկէներ հոգան. եթէ լաջողի այս բան, յայն-
ժամ զեղացիներէն աւելի աշակերտ կարելի է ընդունել:

Եւ խորհուրդ կուտամ Ձեզ, որ այդ գալրանոց գիշերօ-
թիկ չըլինի, վասն զի փորձասութեամբ դիտեմ թէ քանի
դժուարին և տաժանելի է և բարոյապէս ևս օգտակար չէ:
Դժուարութեան բոլոր հանդամանքներ պէտք է խեղամու-
թեամբ կշռէք և ապա ձեռնարկէք ի գործ, յուշ առնեմ Ձեզ
Աւետարանի նախահաշուոյն առակը թէ «այրս այս սկսա-
ւանել և ոչ կորաց կատարել»: Լատաղոյն ևս է գիւղացի
աշակերտաց համար մասնաւոր վճարումներ անել և քաղարի

մէջ դառնում համեստ և պարկեշտ բնականայ յանձնել ի պահ, քան թէ աւելի ևս ծախսելով գիշերօթիկի մէջ պահել » :

Մաղաքիա եպիսկոպոսը իր հանգանակած հազար թուման դումարը ապահովացնում է և Վանքի գաւթում փակցնում «Հոգեւոր դպրոցի» անունով մի արձանագիր, ապագայում նման մի դպրոց բանալու յուսով, իսկ ինքը հեռանում Նոր Զուղալից:

1901 թուին Ազգ. երկսեռ դպրոցների Հոգաբարձութիւնը բարձր գաստարանների աշակերտներին զրոյի ազգեցութիւնից ինպառ հեռացնելու նպատակով, Ազգ. Կեդրոնական դպրոցի երկրորդ յարկի սենեակներումը բաց է անում 14 հոգուց բաղկացած մի գիշերօթիկ դպրոց, որ երկու տարի միայն աւելուց լետոյ աշակերտների սակաւութեան պատճառով փակուում է:

1907 թուին Հոգեւոր Իշխանութիւնը Ազգ. երկսեռ դպրոցների Հոգաբարձութեան հետ միասին Մաղաքիա եպիսկոպոսի հանգանակած և ապահովացրած գումարի տոկոսները միացնելով Մանուկ Յորդանանեանի նոյն նպատակով նախապէս կառուած գումարադրոյի տոկոսին, որոշում է բաց անել Հոգեւոր գիշերօթիկ դպրոց, բացառապէս զաւուաններին զարգացած քահանաներ և ուսուցիչներ տալու գիտաւորութեամբ:

Սակայն, որովհետեւ Վանքումը յարմարաւոր շէնք չկար, ուստի նոյն Հոգեւոր գիշերօթիկ դպրոցը գետեղում է Ազգ. Կեդր. դպրոցի երկրորդ յարկումը, ուր մի անգամ ևս գիշերօթիկ դպրոցի փորձ եղել էր արդէն բարձր գաստարանների աշակերտութեան համար: Այսպէս 1907 թուին 20

Հոգեւոյ բազկացած զաւառացի աշակերտներ չամար բաց-
ւում է զպրոցը, որ և տակաւին շարունակւում է:

Բառաւիպի Հայ ազգային հաստատութեանց վարչու-
թիւնը սկզբունքային տեսակէտից գէտ լինելով դատաւացի
աշակերտների գիշերօթիկ պահելուն, և ցանձնալով հանգ.
Մանուկ Զորքանանեանի կտակը տառայի կերպով դարձա-
գրքուած տեսնել — ալի է, ունենալ մի գպրոյ, որ կրթւին
միայն այնպիսիներ «սրանք արգէն աւարտել են զպրոցական
կեանքն և փափաք են լսլտնում հոգեւորական ուսում ստա-
նալու և քահանայ դառնալու համար», 1913 թուից անորոշ
ժամանակով զազարեցնում է չիշեալ բաւերարի կտակած
գումարի տոկոսների առաքումը: *)

Առաջնորդ Սահակ արքեպս. Ալմատեանը Հոգեւոր գըպ-
րոցի անուանով եղած դամարներովը վաղօրօք Խօլզան և
Բոլորան հայ գիւղերից մի մասն զնած լինելով, Հոգեւոր Խշ-
խանութիւնը հնարաւարութիւն է ունենում չիշեալ կալ-
ուածքներից զուացած արգիւնքով գեռ պահպանել Գիշերօթիկ
գպրոցի գոյութիւնը, սահմանափակ թւով աշակերտներ
ընդունելով, միջոց ունեցողներից մասնաւոր ծախք վեր-
ցընելով և գպրոցը փոխադրելով ո. Ամենափրկչեան վանքը:

Հնգկարնակ հարստս Նոր-Ջուղայեցիները ի գէմս պա-
րանայք Սէթ Պօլոսեանի և Պետրոս Կրէտեանի, վերջերս
ցանկութիւն են լսլտնել և բանակցութեան մէջ են, ինչ-ինչ
պայմաններով իրենց հալըհներին՝ Նոր-Ջուղայի Ազգ. երկսեռ
գպրոցներին լստկացնել մի սրտկառելի գումար, որով հնա-
րաւոր լինի Ազգ. Կեդրանական գպրոցն ամբողջովին գիշե-
րօթիկ դարձնելու:

*) «Տեղեկագիր Վարչ. Հայ ազգ. հաստատութեանց Բառաւիպ» 1912 թ. էջ 124

1905 թուին Ա.գգ. երկուսն զբաղ-
րոցների Հոգարարձութիւնը նկատե-
լով որ Նոր-Ջուղայի պէս մի տեղում
չկան ալնպիսի շահաւէտ գործեր, ո-
րոնցով կարելի լինի ապրուստ հալ-
թալթել. որոշում է հիմնել մի կա-
նոնաւոր «Արհեստագիտական դպրոց», որտեղ հնարաւոր լի-
նի զանազան անհրաժեշտ արհեստներ սովորեցնել կատարե-
լագործուած ձեով և ալգպիսով մարմարի տնտեսական քաղ-
քալուած վիճակը որոշ չափով բարւոքել:

Իբրեւ գործի սկզբնաւորութիւն, Ա.գգ. Կեդրոնական դըպ-
րոցում բանում է Կոշկակարանայ, վարձում է մի վարպետ
կոշկակար և արտասահմանից բերել է ժալիս անհրաժեշտ
գործիքներ ու նիւթեր: Նախնական ծախքերը և արհեստա-
ւորի ռոճիկը հոգալու համար՝ որոշում է ամսական նպաստներ
ստանալ Նոր-Ջուղայի եկեղեցիներից ու Ա.գգ. հաստատու-
թիւններից: Բանում է նաև մի կազմաւորուն: *)

Կալիպիսի «Արգար և Ընկ.» տնղամներ՝ պարսնալք
Յարութիւն Գր. Արգարեանց և Արգար Ալէքս. Արգարեանց
ի նկատի ունենալով ալն հանգամանքը, որ Նոր-Ջուղայի
տղաների մեծ մասը իրենց բնագաւառում գործ ու աշխա-

*) «Տեսեա. և Կրթ. տեղեկագիր» 1905—1906 թ. էջ 24:

ասնք չը զտնելուն պատճառով, հաւանդ սովորութեան համաձայն միշտ դադիւմ են Լնդկատան, մտածում են Նոր-Ջուղայի պատանիներն պիտանի արհեստներով կապել իրենց ծննդավայրի հետ, որով և օտարների հետ ձուլուելու առաջն տենել:

Այս իսկ նպատակով 1906 թուին իրենց նախահօր հաստատած «Նոր-Ջուղայի Լայկեան Հայրենասիրական դպրոցին» (էջ 10) լատկացրում գումարազլի վրայ նոր նպատակ տեղացնելով՝ 37,000 ռուբլի են կտակում և Նոր-Ջուղայի Ազգ. Կեդրոնական դպրոցում մի Արհեստագիտական բաժանմունք բաց անում, անունելով նրան «Նոր Լայկեան Հայրենասիրական ձրի արհեստագիտական դպրոց»:

Սոյն գումարի տոկոսներով նախ քան դարձակում են Կոչկակարանոցն ու Կազմատունը, ապա բացում Զուլհականոցի, Երկաթագործարանի և Խառատանոցի բաժանմունքներ: Կազմատունն ու Խառատանոցը հետզհետէ փակում են աշակերտ չունենալու պատճառով, չեղանք փակում է Երկաթագործարանն՝ դարձեալ նոյն պատճառով: Իսկ Կոչկակարանոցն ու Զուլհականոցը տարեցտարի ճոխանում են, աշակերտներ արտագրում և չուսալից տպագալ խոստանում:

Բացի «Արհեստագիտական Դպրոց»-ից, Աբգար և Ընկերութիւնը ասպահովում է նաև երկու ֆօնդ «Աղորմութեան Աւանդ» անունով՝ հանգ. Սէթ, Յարութիւն և Գրիգոր Աբգարեանցների լիշատակին, որոնց տոկոսներով տարեկան

*) «Նոր-Ջուղայի Լրարեր» 1906 թ. № 10:

500 թումանաչափ մի գումար է բաժանուում 'Նոր-Ջուղայի աղքատներին: *)

Ինչպէս որ «Քառասնից Մանկանց» տօնին ս. Կատարինեան կուստանաց վանքում հանգ. Մանուկ Յարգանտնեանի յիշատակին և «Ս. Գէորգայ զօրավարի» տօնին՝ ս. Գէորգ եկեղեցում հանգ. Գէորգ Քանանեանի յիշատակին, նոյնպէս և «Արգարու Հայոց անդրանիկ թագաւորի» տօնին՝ ս. Աստուածածնի եկեղեցում Արգարեանց ննջեցեալների յիշատակին սլատարագ է մատուցուում, քարոզ խօսուում և հոգեհանգիստ կատարուում ի ներկայութեան Քահանայական դասի, Ազգ. երկսեռ դպրոցների աշակերտութեան և ուսուցչական խմբի:

*) Կէս զարից տեղի Կալիթայի Արգարեանց առևտրական տան ներկայացուցիչները 'Նոր-Ջուղայի Ազգ. դպրոցներին, հիւանդանոցին, եկեղեցուն, ազգականներին, աղքատներին և առ հասարակ բոլոր գիմոզներին տասնեակ հազարներ են նպատակ և նպատուում. սակայն պէտք է նկատել, որ իրենց անուսով մի առանձին հաստատութիւն տակաւին գոյութիւն չունի, որով Արգարեան անունը Քանանեան և Պօղոսյանեան անունների պէս յաւերժանայ 'Նոր-Ջուղայում: Ցանկալի է որ այդ պահտօն լրացուի և որ և է նպատակով մի պատկառելի հաստատութիւն ևս տեւանայ 'Նոր-Ջուղայում «Արգարեան» անունով:

1889 թուից սկսած «Բրիտանական և Արտաքին Աստուածաշնչի ընկերութիւնը» Նոր-Ջուղայում բաց է անում մի ճոխ գրավաճառանոց, հորաւային Պարսկաստանին Սուրբ-Գիրք մատակարարելու նպատակով հաստատուած: *)

Նորհիւ սոյն Գրավաճառանոցի, Սփահանի նահանգի ամենահեռաւոր գաւառներում ու խուլ անկիւններում անգամ տարածուած է այսօր Աստուածաշունչն, Սաղմոսն և Աւետարանը, գլխաւորապէս Հայերէն ու Պարսկերէն լեզուներով:

Մինչև 1893 թիւը Նոր-Ջուղայի Ազգ. երկսեռ դպրոցները ոչ միայն ուսումն էին ձրի աւանդում աշակերտաշակերտուհիներին, այլ բոլոր դասադրքերն ևս ձրի մատակարարում: Գիրք գնելու մասին ո՛չ ոք զգալիօր չունէր:

Առաջնորդ Նսայի արքեպս. Աստուածատրեանը փորձում է Կեդրոնական դպրոցի դասադրքեր պարունակող սենեակը դարձնել Գրավաճառանոցի և առաջին անգամ յայտարարում է, որ այսուհետև աշակերտաշակերտուհիները պարտաւոր են իրենց հարկաւոր դասադրքերը փողով գնել:

Դասադիրք գնելու սովորութիւնը հետզհետէ ընդու-

*) 1878—1889 թիւը նոյնպէս յիշեալ ընկերութիւնը գոյութիւն է ունենում Նոր-Ջուղայում, սակայն չի ունենում առանձին գրավաճառանոց:

նելու թիւն գտնելուց յետոյ, նոյն դպրոցի դրան կից սենեակները նորոգելով յատկացնում է առանձին Գրափաճառանոցի, դպրոցի անուամբը կոչելով «Կեդրոնական»:

Տեղի անյարմարութեան և անձկութեան պատճառով 1905 թուին Կեդրոնական դրափաճառանոցը տեղափոխուում է նոյն նպատակով շինուած Գ. Քանանեան դպրոցի դրան յարակից ընդարձակ խանութը, սակայն բանուկ փողոցի վրայ չլինելով՝ այստեղ ևս անյարմարութիւններ են ստեղծուում առևտրական տեսակէտից:

1908 թուին Սնգլ. փոխ-Հիւպատոս Դր. Մ. Ս. Պ. Ա. զանուրը ի յիշատակ իր վաղամեռիկ քրոջ՝ տ. Լուիզա Ս. Դաւիթխանեանցի, Կեդրոնական դպրոցի Հիւսիսային կողմում փողոցի վրայ կառուցանում է մի երկնային շինութիւն, որի առաջին յարկը յատկացրուում է Կօչկակարանոցին, իսկ երկրորդ յարկը՝ Կանանց Բարեգործ. ընկ. Արհեստանոց-խանութին և Կեդրոնական Գրափաճառանոցին:

Այսպէս, Հետզհետէ ժամանակի պահանջների համաձայն ճոխացած և ընդարձակուած Նոր-Ջուղայի Ա.գգ. Կեդրոնական Գրափաճառանոցը՝ բացի նորանոր հրատարակութիւններ հասարակութեան զանազան խաւերում տարածելու ծառայութիւնից, մեծ դիւրութիւն է ընծայում թէ՛ տեղական և թէ՛ գիւղական դպրոցներին, նրանց անհրաժեշտ գասագրեր, քեր և ուռման զանազան պիտոյքներ մատակարարելով:

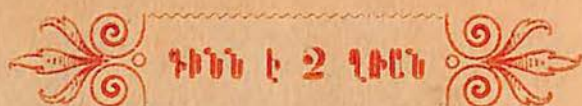

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0231549

Պատկեր՝ Ե. — Ջուղայի Ս. Գ. Կեդրոնային Կրթամասնակցական

Պատկեր և խաղաղության

1.) ՆՈՐ—ՋՈՒՂԱՅԻ Ս. ԱՄԵՆԱՓՐԿՉԵԱՆ ՎԱՆՔԸ.— Պատմական տեսութիւն, Տնտեսական գիծակ, Եկեղեցի, Թեմակալ Առաջնորդներ, Առաջնորդական Խորհրդարան, Տպարան, Լրագրութիւն, Մատենադարան և այլն. — Պատկերազարդ:

2.) ՆՈՐ—ՋՈՒՂԱՅԻ ԱՆԳԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Ժողովածու և. — Ջուղայում զործածուող աւելի քան 700 առածների, 100 օրհնութիւնների, 100 անէժքների, 800 դարձուածների և 600 բառերի. — Տեղական բաւրաւով և բառերի լացարարութեամբ:

3.) ՆՈՐ—ՋՈՒՂԱՅԻ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲԱՐԲ ԵՒ ՀԱՒԱՏԲ.— Ազգադրական ժողովածու Նոր-Ջուղայի զանազան ծէսերի, սովորութիւնների, հաւատալիքների, սնտաւաղաշտութիւնների, նախապաշարմունքների և այլն և այլն:

